वन तथा वातावरण मन्त्रालय, गण्डकी प्रदेश अन्तर्गत कार्यालयहरूको
आ.व. २०८२/८३ मा सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूको

कार्यक्रम तथा बजेट कार्यान्वयन मापदण्ड, २०८२

वन तथा वातावरण मन्त्रालयका माननीय मन्त्रीज्यू बाट मिति २०८२/५/०२ मा स्वीकृत मापदण्ड ।

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

कार्यक्रम तथा बजेट कार्यान्वयन गर्दा देहायका बुँदाहरूमा ध्यान दिनुपर्नेछः

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

(१) यस मापदण्ड अनुसार प्रदेश सरकारबाट स्वीकृत भएको कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दा गण्डकी प्रदेश सरकारबाट जारी भएका निर्देशिका, कार्यविधि र मापदण्डको पालना गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ। संघीय सशर्तका कार्यक्रमहरूको हकमा नेपाल सरकार, वन तथा वातावरण मन्त्रालय र मातहतका विभागहरूबाट जारी भएका निर्देशिका, कार्यविधि र मापदण्ड समेतलाई आधार मानी सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

(२) यस मापदण्डमा उल्लिखित विषयहरूको पालना गरी प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्ने गराउने जिम्मेवारी सम्बन्धित कार्यालय प्रमुखको हुनेछ।

(३) तोकिएको त्रैमासिकभित्र कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्नेछ। यदि समयमा कुनै कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नसकिएमा कारण सहितको विवरण समयमै मन्त्रालयलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

(४) यस मापदण्ड बमोजिम स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमहरू बजेटको परिधिभित्र रही संघीय प्रचलित ऐन नियम (सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी ऐन नियम, भ्रमण खर्च नियमावली, आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन नियम, सार्वजनिक खर्चमा मितव्ययिता कायम गर्ने सम्बन्धी मापदण्ड, आर्थिक वर्ष २०८२/८३ को बजेट कार्यान्वयन सम्बन्धी मार्गदर्शन) तथा गण्डकी प्रदेश सरकारको प्रचलित आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन नियम, प्रदेश खर्चको मापदण्ड) को पालना गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

(५) यस मापदण्डमा उल्लिखित कार्यक्रमहरू महालेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट स्वीकृत एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गीकरण र व्याख्या २०७४ (दोस्रो परिमार्जन) बमोजिमका चालु र पूँजीगत शिर्षकको बजेट तथा कार्यक्रमहरू सोही प्रकृतिका क्रियाकलापहरूमा मात्र खर्च गर्नुपर्नेछ।

(६) पूँजीगत खर्च शिर्षक अन्तरगतका क्रियाकलापहरु सम्पन्न भए पछि कार्यादेश/सम्झौता, लागत अनुमान, सक्कल बिल भरपाई, कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन, ठेक्का बिल, जाँचपास प्रतिवेदन, कार्य चरणको फोटो, सामाजिक लेखा परिक्षण लगायतका आवश्यक कागजातहरु समावेश गरी भुक्तानीको लागि पेस गर्नु पर्नेछ।

(७) कार्यक्रम कार्यन्वयनको क्रममा यस सम्बन्धी प्रचलित कुनै ऐन, नियम, निर्देशिका र कार्यविधि संशोधन वा जारी भएमा सोही बमोजिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

(८) कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा जैविक विविधता संरक्षण, मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनिकरण, स्थानीय समुदायको आयआर्जनमा टेवा पुग्ने र सामाजिक एवम् वातावरणीय दृष्टिकोणले सकारात्मक प्रभाव पर्ने कार्यहरूलाई एकीकृत रुपमा सञ्चालन गर्नुपर्नेछ।

(९) कार्यविधिमा उल्लेख नभएको तर उस्तै प्रकृतिका कार्यक्रम भएमा सोही प्रकृतिको कार्यक्रम बमोजिम गर्न सकिनेछ।

(१०) यस कार्यविधिले नसमेटेको तर वन तथा भू संरक्षण विभागको स्वीकृत कार्यविधिमा उल्लेख भएका क्रियाकलापहरू सोही बमोजिम सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

प्रदेश सचिव

विषय सूची

परिच्छेद-१ 1

प्रारम्भिक..1

1. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भः 1

2. परिभाषाः 1

परिच्छेद २ 2

वन तथा वातावरणसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप 2

3. बिरुवा उत्पादनः 2

4. बहुवर्षीय बिरुवाको हेरविचार र रेखदेखः 2

5. जडीबुटी/गैरकाष्ठ वन पैदावार बिरुवा रोपण सहयोग (सतुवा, टिमुर, ओखर, निरमसी समेत): 2

6. वन डढेलो नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयनः 3

7. त्रैमासिक प्रगति समीक्षा तथा योजना तर्जुमा गोष्ठी/ वार्षिक योजना तर्जुमा गोष्ठीः 3

8. समन्वय बैठक (अतिक्रमण नियन्त्रण समन्वय समिति/वन क्षेत्र समन्वय समिति/ WCCB समन्वय वैठक वा संस्थागत विकास गर्ने): 4

9. प्रचारप्रसार सामग्री प्रकाशन तथा वितरण/छपाई खर्चः 4

10. वन, वातावरण जलाधार तथा जलवायु आदि सम्बन्धी गुनासो उजुरी छानविन/वन वन्यजन्तु अपराध तथा उजुरी छानविन (अ,दु.अ. आयोगबाट प्राप्त समेत):..5

11. अदालतबाट वकपत्रको लागि बोलावट हुँदाको लागि भत्ताः 5

12. भवन मर्मत सुधार तथा स्तरोन्नति/ निर्माण कार्यक्रम/ काठ दाउराको घाटघट्टि व्यवस्थापनका लागि सेडहाउस निर्माणः 5

13. सवडिभिजन वन कार्यालयहरूको सवलिकरण तथा व्यवस्थापनः..6

14. सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन, दर्ता, कार्ययोजना तयारी तथा वन हस्तान्तरणः 6

15. सा.व.उ.सको कार्ययोजना नवीकरण सहयोग (गरिब, महिला र दलित लक्षित, जलवायू परिवर्तन अनुकूलन योजना):7

16. सामुदायिक वनमा पोल थिनिङ समेत गरी व्यवस्थापनः 8

17. सामुदायिक वन, कवुलियती वन, साझेदारी वन, निजी वन, कृषि वन तथा जडीबुटी विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको प्रभाव मूल्याङ्कन/ सामुदायिक वन, कवुलियती वन, साझेदारी वन, निजी वन, कृषि वन तथा जडीबुटी विकास र भू तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको अनुगमन गरी सुझाव सहितको प्रतिवेदन तयारीः........9

18. सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह संस्थागत सुदृढीकरण तथा लेखा व्यवस्थापन कोचिङ/क्षमता विकासः 9

19. सामुदायिक वनमा स्थलगत अभ्यासः 9

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

प्रदेश सचिव

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय

20. सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहका महिलाहरूको सीप अभिवृद्धिका लागि वन पैदावारमा आधारित हस्तकला निर्माण तालिमः 10

21. लोक्ता कागत प्रशोधन तालिम बा.सु. १ बारपाक गोरखाः 10

22. वनमा रहेका ज्वलनशील पदार्थ तथा मिचाह प्रजातिको व्यवस्थापन तथा संकलन गरि जैविक मल उत्पादनः 11

23. संरक्षण पोखरी निर्माण /एक सामुदायिक वन एक पोखरीः....................11

24. नदी खोला किनार हरियाली प्रवर्द्धन कार्यक्रमको लागि स्टम्प रोपण र सुरक्षा समेतः 12

25. जिल्लाको वन क्षेत्रको आवधिक योजना सहितको रणनीतिक योजना तयारी (वातावरणीय अध्ययन सहित) : 12

26. वन संरक्षण कार्यक्रम तथा वन अपराध नियन्त्रणको लागि गस्ती परिचालनः....................13

27. सव डिभिजन वन कार्यालयबाट वन अतिक्रमण तथा चोरी निकासी नियन्त्रणका लागि गस्ती परिचालनः 14

28. वन गस्ती गर्नका लागि प्रत्येक सव डिभजन वन कार्यालयलाई सवारी ईन्धन र सञ्चार खर्चः 14

29. दिवस/ समारोहः 14

30. कवुलियती वन समूह गठन र कार्ययोजना तयारी (जीविकोपार्जन सुधार योजना समेत):....................15

31. कवुलियती वन कार्ययोजना नवीकरणः....................15

32. कवुलियती वनमा सामाजिक परिचालन सेवाः....................16

33. वन डढेलो तथा अतिक्रमण नियन्त्रण र वन, वातावरण तथा जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धी स्कुल शिक्षा कार्यक्रमः17

34. नर्सरी मर्मत सम्भार/स्तरोन्नतिः 17

35. पञ्चासे वन संरक्षण क्षेत्रमा प्राविधिक सहयोग (रेञ्जर, सुपरभाइजर र फिल्ड सहयोगी): 17

36. इकाइ तथा परिषदको सुदृढीकरणः 18

37. मेशिनरी औजार/सामान/ आकस्मिक रुख कटान तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि चेन स (Chain Saw) खरिद/ वन सर्भेक्षण तथा मापन गर्नका लागि Range Finder खरिद/फर्निचर फिक्चर्स खरिदः 19

38. कृषि वन विकास तथा विस्तार कार्यक्रमः....................19

39. सहरी हरित पार्क/सहरी सौन्दर्य तथा रोड साईड प्लान्टेसन कार्यक्रमः....................20

40. मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व व्यवस्थापन तथा वन्यजन्तु उद्धारः....................20

41. मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनीकरण (तारबार/मेस जाली/पर्खाल निर्माण तथा वन क्षेत्र घेरबार):....................21

42. सामुदायिक वनहरूको अनुगमन तथा प्रतिवेदन तयारी/कवुलियती वनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदन तयारीः21

43. उत्कृष्ट सा. व. उ. स. पुरस्कार/ उत्कृष्ठ क.व.स. पुरस्कारः 22

44. वार्षिक प्रगति पुस्तिका प्रकाशन तथा वितरणः 22

45. पर्यापर्यटन/वनस्पती/हरियाली/हरित पार्क/हरित बाल उद्यान/नक्षत्र वाटिका निर्माण/मर्मत/स्तरोन्नतिः.............23

46. पञ्चासे वन संरक्षण क्षेत्रमा संचालन हुने मेला, महोत्सव सहयोग/अनुदान कार्यक्रमः 24

47. ढलापडा, बेवारिसे तथा बरामदी काठ संकलनः.................... 24

48. वन व्यवस्थापन गरी काठ दाउरा उत्पादनः 25

49. विकास र वातावरण विच समन्वय तथा जलवायू परिवर्तनको असरलाइ न्यून गर्नका लागि स्थानिय तहसँग समन्वय गोष्ठीः 25

50. भूसंवेदनशील क्षेत्रमा समुदाय मार्फत अम्रिसो/बाँस लगायतका प्रजाति रोपण कार्यक्रमः....................26

51. जोखिमयुक्त रुखको व्यवस्थापनः..26

52. जटायु संरक्षण तथा पर्यापर्यटन विस्तारः..27

53. वन्यजन्तुबाट भएको क्षतिको राहत सम्बन्धी जाँचबुझ तथा प्रतिवेदन तयारीः....................27

54. वन्यजन्तुबाट हुने क्षतिको राहत वितरण 28

55. वर पिपल शमी रोपण चौतारा निर्माण, मर्मत तथा सौन्दर्यीकरण/चौतारो संरक्षण/निर्माण/स्तरोन्तिः 28

56. पचभैया वन्यजन्तु उद्दार केन्द्र व्यवस्थापन खर्चः 28

57. पचभैया प्राणी उद्यान विकास तथा वन्यजन्तु उद्दार केन्द्रमा पुर्वाधार निर्माणः....................29

58. वन तथा वन्यजन्तु सम्बन्धी उजुरीको अनुसन्धान, तहकिकात र मुद्धा दायरीः 29

59. पुरानो काठ/दाउराको पुन नापजाँच गरी रेकर्ड अद्यावधिक गर्ने कार्यः....................29

60. आ.व २०८१।८२ सम्मको मौज्दात काठ (मुद्दा, बेवारिसे, बरामदी र सबै वनबाट उत्पादित भएको) को जिल्लागत अभिलेख तयारी र विभिन्न वनमा भएका छपान,ढलापडा तथा घाटगद्धि चेकजाँच अनुगमन तथा प्रतिवेदन तयारी समेतः29

61. गण्डकी प्रदेशको जिल्लागत रुपमा हालसम्म भएका मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व, राहत वितरण तथा वन्यजन्तु उद्दारको तथ्याङ्क विश्लेषण प्रतिवेदन तयारीः..30

62. अन्य प्रयोजनका लागि वन क्षेत्रको जग्गाको यथोचित उपयोग, अनुगमन र प्रतिवेदन तयारीः....................30

63. वातावरण अध्ययन प्रतिवेदन सम्बन्धमा प्राविधिक समितिको व्यवस्थापन, सञ्चालन तथा स्वीकृत प्रतिवेदन कार्यान्वयनको नियमनः..30

64. आन्तरिक पर्यटन प्रर्वद्धन कार्यक्रमः 31

65. घडियाल काब्य उत्सव/अभियान मिडियासंग को सहकार्यमा घडियाल काव्य महोत्सव नदी तटीय वासस्थान तथा घडियाल गोही संरक्षण अभियान, नवलपुरः 31

66. वन डढेलो नियन्त्रणका लागि Rapid Response टिम गठन र परिचालनः 31

67. सरोकारवालासँग समन्वय गोष्ठी (पञ्चासे समेत)/ वन डढेलो नियन्त्रण वन व्यवस्थापन र चोरी शिकार नियन्त्रण गोष्ठीः..32

68. ठोट्नेखोला सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह पोखरा १८ मा ज्वलनशिल पदार्थ व्यवस्थापन गरी जैविक मल उत्पादनको लागि मेशिनरी औजार तथा पूर्वाधार निर्माण अनुदानः....................32

69. सव डिभिजन वन कार्यालय मार्फत संवेदनशील वन क्षेत्रको पहिचान गरी अग्निरेखा सरसफाइ तथा Control Burning : 33

70. प्रदुषण र फोहरमैला व्यवस्थापन कार्यक्रमः..33

मोहन बहादुर पौडेल मानानीय मन्त्री

गण्डकी प्रदेश सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

71. बोटानिकल पार्क निर्माण अन्तराष्ट्रिय पर्वतीय संग्रहालय पोखरा-१७, कास्की (अध्ययन, डिजाइन, निर्माण) 34

72. सिमसार संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रमः....34

73. वृक्षारोपणः....34

74. सामुदायिक वनमा वन उद्यम प्रवर्धन कार्यक्रमः....35

75. आयआर्जनका लागि समुदाय मार्फत भुँइकटहर,केरा लगायतका प्रजाति रोपण कार्यक्रमः 35

76. जलवायु परिवर्तन र हिमाल सम्बन्धि माछापुच्छ्रे सम्वादः 36

77. गोबनेरी सामुदायिक वन र सल्लेरी रानी वन व्यवस्थापन तथा आयमुलक कार्यक्रम प्रबर्धन एवम् वन संरक्षण बा.न.पा.-१३ बाग्लुङः....36

परिच्छेद-३ 37

भू तथा जलाधार व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित कार्यक्रम 37

78. सिंचाई कुलो संरक्षण/स्तरोन्ति/कुलो मुहान संरक्षण/वाँध संरक्षणः 37

79. खोला नियन्त्रण/बाढी नियन्त्रण/नदी नियन्त्रण/खोला तटवन्धन/कटान संरक्षण/खोल्सी संरक्षण/नियन्त्रण/ तटवन्धन कार्यः 37

80. खेतवारी संरक्षण कार्यक्रमः....38

81. पोखरी संरक्षण/पोखरी निर्माण/रिचार्ज पोखरी निर्माण/ ताल दह संरक्षण व्यवस्थापन/ताल सिमसार संरक्षणः 38

82. कम खर्चिलो भू संरक्षण प्रविधिको प्रयोग गरी पहिरो रोकथाम तथा खोला कटान नियन्त्रणः 39

83. गल्छी तथा पहिरो उपचार/पहिरो नियन्त्रण/पहिरो भू संरक्षण/पहिरो रोकथाम/भूक्षय नियन्त्रण/पहिरो व्यवस्थापन/जग्गा संरक्षण/जलाधार क्षेत्र संरक्षण/भू संरक्षण/संरक्षणः....39

84. बाँसको कल्म कटिङ तयारी रोपण/बाँस, निगालो तथा राइजोम खरिद/वितरणः 40

85. पानी/खानेपानी मुहान/पधेरो कुवा संरक्षण/मर्मत कार्यक्रमः 40

86. कम खर्चिलो भू संरक्षण प्रविधिको प्रयोग गरी नमूना क्षेत्र/प्रदर्शन स्थल (Demonstration site) स्थापनाः 41

87. आकस्मिक भूक्षय नियन्त्रण तथा जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण कार्यक्रमः 41

88. नदी उकास जग्गा पुनर्स्थापना तथा संरक्षणः....42

89. कम खर्चिलो भू-संरक्षण प्रविधि तालिमः 42

90. स्थानीय तह तथा सरोकारवाला बीच समन्वय गोष्ठीः....43

91. सडक संरक्षण कार्यक्रमः 43

92. बायोइन्जिनियरिङ्ग वा कम खर्चिलो भू संरक्षण प्रविधिको प्रयोग गर्नु पर्नेः 43

93. ताल पूर्वाधार निर्माण तथा सौन्दर्यीकरणः.... 44

गण्डकी प्रदेश सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

94. वस्ती संरक्षण/वस्ती व्यवस्थापनः 44

95. गोरेटो बाटो सुधार/ पदमार्ग निर्माणः 45

परिच्छेद-४ 47

अध्ययन, अनुसन्धान र तालिम तथा प्रशिक्षण कार्यक्रम 47

96. मर्स्याङदी वृहत जलाधार क्षेत्रमा जलवायू परिवर्तनले जैविक विविधता, कृषि र पर्यटनमा पारेको प्रभाव अध्ययनः....................47

97. वन विज्ञान अध्ययन संस्थानसँगको सहकार्यमा वन क्षेत्रगत अनुसन्धान 47

98. दिगो वन व्यवस्थापन गरिएका वन क्षेत्रमा पुनरुत्पादनको तुलनात्मक अध्ययनः 48

99. वन विज्ञान अध्ययन संस्थान पोखराको नर्सरी संचालनः 48

100. वन, वातावरण विद्यार्थीलाई ईन्टर्नसिप मार्फत सेवाप्रवाहमा सवलिकरणः 49

101. सार्वजनिक खरिद तथा जिन्सी व्यवस्थापन तालिम/ Q GIS सम्बन्धी तालिम /एडभान्स एम एस एक्सेल सम्बन्धी तालिम/ वन रक्षकहरूलाइ सेवा प्रवेश तालिम /वन व्यवस्थापन उपकरण संचालन सम्बन्धी तालिम/ वन गस्तीका लागि डोर्न ह्यान्डलिङ तालिम/ वन सम्वर्दन र दिगो वन व्यवस्थापन तालिम कार्यक्रम सञ्चालन प्रक्रिया तथा सेवा सुविधाः 51

102. प्रचलित कानून बमोजिम हुनेः 52

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

कार्यक्रम तथा बजेट कार्यान्वयन मापदण्ड, २०८२

प्रस्तावना: गण्डकी प्रदेशको वन तथा वातावरण मन्त्रालय, वन निर्देशनालय, वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र, डिभिजन वन कार्यालय र भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालयको आ.व. २०८२/८३ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमलाई एकरुपता कायम गर्दै व्यवस्थित, पारदर्शी, मितव्ययी र प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी लक्ष्य अनुरूपको उद्देश्य हासिल गर्न आवश्यक भएकोले,

गण्डकी प्रदेश सरकारको बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी एकीकृत कार्यविधि, २०८१ को दफा ४१ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी गण्डकी प्रदेश सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालयले देहायको मापदण्ड बनाएको छ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भः** (१) यो मापदण्डको नाम "कार्यक्रम तथा बजेट कार्यान्वयन मापदण्ड, २०८२" रहेको छ।

(२) यो मापदण्ड तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।

२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस मापदण्डमा,-

क) "उपभोक्ता" भन्नाले गण्डकी प्रदेशभित्र स्थायी बसोबास गर्ने प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन समूहमा आवद्ध घरधुरीलाई सम्झनु पर्छ।

ख) "उपभोक्ता समिति" भन्नाले गण्डकी प्रदेश सरकारबाट जारी भएको बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी एकीकृत कार्यविधि, २०८१ को दफा २६ बमोजिम गठन गरिने उपभोक्ता समिति सम्झनु पर्छ।

ग) "कार्यक्रम" भन्नाले मन्त्रालय तथा मातहतका निकाय र प्राधिकरणको वार्षिक विकास कार्यक्रम तथा बजेट सम्झनु पर्छ।

घ) "कार्यालय" भन्नाले मन्त्रालय मातहतको डिभिजन वन कार्यालयहरू, भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालयहरू सम्झनु पर्छ।

ङ) "कार्यविधि" भन्नाले गण्डकी प्रदेश सरकारबाट जारी भएको बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी एकीकृत कार्यविधि, २०८१ सम्झनु पर्छ।

च) "नर्सरी" भन्नाले वृक्षारोपण प्रयोजनका लागि बिरुवा हुर्काउने, वढाउने तथा निश्चित अवधिसम्म सुरक्षित गरी राख्ने स्थान वा संरचनालाई सम्झनु पर्छ।

छ) "निर्देशनालय" भन्नाले प्रदेश वन निर्देशनालयलाई सम्झनु पर्छ।

ज) "पर्यापर्यटन" भन्नाले वातावरण संरक्षण र स्थानीय समुदायको हितको प्रतिकूल नहुने गरी वन क्षेत्रमा गरिने वन, वन्यजन्तु, वातावरण लगायत प्राकृतिक र साँस्कृतिक सम्पदामा आधारित प्रकृतिमैत्री पर्यटकीय गतिविधीलाई सम्झनु पर्छ र सो शब्दले पर्यापर्यटनलाई लक्षित गरी सञ्चालन गरिने क्रियाकलापलाई समेत सम्झनु पर्छ।

झ) "केन्द्र" भन्नाले मन्त्रालय मातहतको वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र सम्झनु पर्छ।

ञ) "प्राविधिक" भन्नाले मन्त्रालय र अन्तर्गतका कार्यालयहरूमा कार्यरत विभिन्न सेवा, समूहका प्राविधिक कर्मचारीलाई सम्झनु पर्छ।

गण्डकी प्रदेश सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय

प्रदेश सचिव

ट) "बायोइन्जिनियरिङ" भन्नाले भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन क्रियाकलापहरूमा जैविक तथा भौतिक संरचना सँगसँगै राखी निर्माण वा स्थापना गर्ने प्रविधि सम्झनु पर्छ।

ठ) "मन्त्रालय" भन्नाले गण्डकी प्रदेशको वन तथा वातावरण क्षेत्र हेर्ने मन्त्रालय सम्झनु पर्छ।

ड) "मुद्दा" भन्नाले वन र वन्यजन्तु सम्बन्धी कसुरमा सम्बन्धित अदालतमा पेस भएको अभियोजन पत्र सम्झनु पर्छ।

परिच्छेद २

वन तथा वातावरणसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप

३. **बिरुवा उत्पादनः** (१) यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य स्थानीय माग र अनुकूलता अनुसार रुख काष्ठ तथा विभिन्न प्रजातिका वहुउपयोगी गुणस्तरीय बिरुवाहरू उत्पादन र वितरण गरी हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने रहेको छ।

(२) यस कार्यक्रममा देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरू समेट्नु पर्नेछः

क) कम्तीमा ३"X ७" को पोलिब्यागमा बिरुवा उत्पादन,

ख) स्थानीय माग बमोजिमका प्रजातिका बिउ/कटिङ खरिद,

ग) बिरुवाको उचाइ कम्तीमा १ फिट (ढिलो बढ्ने प्रजाति वाहेक),

घ) नर्सरी नाइकेको पारिश्रमिक,

ङ) यस कार्यक्रमबाट नर्म्स अनुसारको रोप्न योग्य बिरुवाको उत्पादन लागत प्रति बिरुवा बढीमा पन्ध्र रुपैयाँ हुनेछ।

(३) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेटको लागि कार्यान्वयनका लागि कार्यालयबाट कार्यदिश दिँदा उत्पादन गर्ने बिरुवाका प्रजाति उल्लेख गर्नु पर्नेछ।

(४) उपदफा (२) बमोजिमको क्रियाकलाप सम्पन्न भएपछि बिल भरपाई र फोटो सहितको कार्यसम्पादन प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

४. **बहुवर्षीय बिरुवाको हेरविचार र रेखदेखः** (१) विगतका आर्थिक बर्षहरूमा उत्पादन भइ नर्सरीमा मौज्दात रहेका बिरुवाहरूको संरक्षण, रेखदेख, गोडमेल, ग्रेडिङ, रुट प्रुनिङ, मलजल, किटनाशक औषधी, घेराबार, छहारी मर्मत सुधार, सिंचाई आदि कार्य गर्न कामदार परिचालन गर्न सकिनेछ। यसका लागि प्रचलित नर्म्स र जिल्ला दररेटको प्रयोग गरी लागत अनुमान तयार गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको परिचालित कामदारको ज्याला भुक्तानी, बिरुवा रेखदेखको लागि सामग्री खरिद लगायतका कार्यहरू यस कार्यक्रममा विनियोजित रकमबाट गर्न सकिनेछ।

५. **जडीबुटी/गैरकाष्ठ वन पैदावार बिरुवा रोपण सहयोग (सतुवा, टिमुर, ओखर, निरमसी समेत):** (१) यस कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि डिभिजन वन कार्यालयको कार्य क्षेत्रको भौगोलिक अवस्था, हावापानी र

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

अनुकूलता सुहाउँदो र जिल्ला जडीबुटी फोकल टिमको बैठकबाट निर्णय गरी छनोट भएका प्रजाति (जस्तैः सतुवा, टिमुर, दाँते ओखर, लौंठसल्ला, निरमसी, अतिस, चिराइतो आदि) का बिरुवा वृक्षारोपण गर्न/गराउन सकिनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वृक्षारोपण गर्न/गराउनका लागि इच्छुक कृषि समूह, कृषि सहकारी, कृषि फर्म, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह, कबुलियती वन समूह, निजी वन धनीबाट सार्वजनिक सूचना मार्फत प्रस्ताव माग गर्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम इच्छुक व्यक्ति/संस्था/समूहले पेस गरेको प्रस्तावको नियमानुसार मूल्याङ्कन, छनोट, सम्झौता गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ।

(४) यस कार्यक्रममा विनियोजित रकम डिभिजन वन कार्यालयबाट फिल्ड भेरिफिकेसन, व्यक्ति/संस्था/समूहलाई वृक्षारोपण सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम, बिरुवा खरिद, ढुवानी, वितरण, रोपण लगायतका कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

(५) कार्यक्रम सम्पन्न भए पछि नियमानुसार भुक्तानीको लागि खर्चको विल भरपाई कागजातहरू र फोटो सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

६. **<u>वन डढेलो नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयनः</u>** (१) वन डढेलो नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन गर्दा देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्नु पर्नेछः

क) डिभिजन वन कार्यालयले विगत वर्षहरूको डढलोको तथ्याङ्क, क्षति भएको वन क्षेत्र र सिकाइको आधारमा वन डढेलो नियन्त्रण र व्यवस्थापनका लागि चालु आ.व.मा जिल्लामा हुन सक्ने वन डढेलो घटनाको अनुमान र आँकलन गरी जिल्लास्तरीय वन डढेलो नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन योजना तयार गर्नु पर्नेछ।

ख) समूह संजाल गठन र परिचालन, प्रचारप्रसार सामग्री उत्पादन तथा वितरण, जनचेतना अभिवृद्धि, सञ्चार माध्यमबाट सन्देशमूलक सूचना प्रसारण, अग्नि समन टोली (Fire Fighting Team) परिचालन, वन डढेलो नियन्त्रण सामग्री खरिद तथा वितरण र समुदायद्वारा व्यवस्थित वन क्षेत्र (सामुदायिक वन, साझेदारी वन) मा समूह परिचालन गरी अग्निरेखा निर्माण र डढेलो नियन्त्रण कार्य गर्न सकिनेछ।

(२) आकस्मिक रुपमा लागेको वन डढेलो नियन्त्रणका लागि घटनास्थलमा परिचालित हुने/खटिने कर्मचारी र सुरक्षाकर्मीको खाजा, खाना, पानी र सवारी इन्धन तथा मर्मत लगायतका शीर्षकहरूमा यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट खर्च गर्न सकिनेछ।

७. **<u>त्रैमासिक प्रगति समीक्षा तथा योजना तर्जुमा गोष्ठी/ वार्षिक योजना तर्जुमा गोष्ठीः</u>** (१) प्रदेश स्तरीय त्रैमासिक प्रगति समीक्षा तथा योजना तर्जुमा गोष्ठी मन्त्रालयको समन्वयमा वन निर्देशनालयले आयोजना गर्नेछ। यस कार्यक्रममा मन्त्रालय मातहतका निकायहरूको गत आ.व.को वार्षिक प्रगति समीक्षा, चालु आ.व. को दोस्रो त्रैमासिक र तेस्रो त्रैमासिक प्रगति समीक्षा तथा आगामी आ.व.को योजना तर्जुमा गोष्ठी सञ्चालन गर्नुपर्नेछ। गोष्ठीमा मन्त्रालय, निर्देशनालय, डिभिजन वन कार्यालय, भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालय, वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्रका प्रमुख र अन्य कर्मचारीहरू, अन्य

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
मानानीय मन्त्री

विषयगत मन्त्रालय तथा प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, कार्यक्रमसँग सम्बन्धित परियोजनाका प्रमुखहरू र आवश्यकता अनुसार सरोकारवाला तथा लाभग्राही निकायको सहभागिता गराउन सकिनेछ।

(२) जिल्लास्तरीय वार्षिक योजना तर्जुमा गोष्ठी /समीक्षा गोष्ठीमा जिल्लाभित्र रहेका सवडिभिजन वन कार्यालयहरू, वन उपभोक्ता समूहका प्रतिनिधि तथा सम्बन्धित विषयगत सरोकारवालाहरू समेतको सहभागितामा गराउनु पर्नेछ।

(३) यस कार्यक्रम अन्तर्गतको गोष्ठी सञ्चालनका लागि विनियोजित बजेट सहभागीले नियमानुसार पाउने दैनिक भ्रमण भत्ता वा बैठक भत्ता, सेसन फि, समन्वय भत्ता, खाजा, हल भाडा, सञ्चार, स्टेशनरी आदिमा प्रदेश खर्चको मापदण्ड, २०७९ र प्रचलित सार्वजनिक खरिद ऐन नियमको परिधिभित्र रही खर्च गर्न सकिनेछ।

(४) कार्यक्रम सम्पन्न गर्ने निकाय तथा कर्मचारीले गोष्ठी सम्पन्न भएपछि नियमानुसार आवश्यक कागजात सहितको प्रतिवेदन सम्बन्धित कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

८. **<u>समन्वय बैठक (अतिक्रमण नियन्त्रण समन्वय समिति/वन क्षेत्र समन्वय समिति/WCCB समन्वय बैठक वा संस्थागत विकास गर्ने)</u>**: (१) वन क्षेत्रमा भएको अतिक्रमणलाई समयमानै नियन्त्रण गर्न तथा सम्भावित वन अतिक्रमण हुने क्षेत्रलाई व्यवस्थापन तथा संरक्षण गर्न, वन तथा वन्यजन्तु संरक्षणका कार्यलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि जिल्ला स्थित सुरक्षा निकाय एवम् सरोकालवालासँग सकारात्मक समन्वय आवश्यक पर्दछ।

(२) डिभिजन वन कार्यालयले प्रचलित कानून अनुसार समन्वय तथा सहकार्य स्थापित गर्न तथा आवश्यक निर्णय लिनका लागि अतिक्रमण नियन्त्रण समन्वय समितको बैठक/ वन क्षेत्र समन्वय समिति/WCCB समन्वय बैठक वा संस्थागत विकास गर्न यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(३) प्रचलित ऐन कानूनले तोकेको पदाधिकारीहरूको सहभागितामा बैठक सञ्चालन गर्नुपर्ने छ।

(४) यस कार्यक्रम अन्तर्गतको बैठक सञ्चालनका लागि विनियोजित बजेट सहभागीले नियमानुसार पाउने बैठक भत्ता, खाजा/खाना, हल भाडा, सञ्चार, स्टेशनरी, यातायात खर्च आदिमा प्रदेश खर्चको मापदण्ड, २०७९ र प्रचलित सार्वजनिक खरिद ऐन नियमको परिधिभित्र रही खर्च गर्न सकिनेछ।

(५) कार्यक्रम सम्पन्न गर्ने निकाय तथा कर्मचारीले बैठक सम्पन्न भएपछि नियमानुसार आवश्यक कागजात (उपस्थिति विवरण, निर्णयको छाँया प्रति, खर्च बिल भरपाई, फोटो आदि) सहितको प्रतिवेदन सम्बन्धित कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

९. **<u>प्रचारप्रसार सामग्री प्रकाशन तथा वितरण/छपाई खर्च</u>**: (१) प्रचारप्रसार सामग्री उत्पादन तथा वितरण/वन डढेलो सम्बन्धी प्रचारप्रसार (सन्देशमूलक सूचना सामग्री/ श्रव्यदृश्य सामाग्री, पत्रपत्रिकामा प्रकाशन, रेडियो तथा टेलिभिजनमा प्रसारण)/ वन र वन्यजन्तु संरक्षण सम्बन्धी प्रचारप्रसार/ जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रम सम्बन्धी प्रचारप्रसारका लागि होर्डिङबोर्ड निर्माण, भित्तेलेखन, लिफलेट, पम्प्लेट,

गण्डकी प्रदेश सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय
प्रदेश सचिव

ब्रोसर, डायरी, स्टिकर, ज्याकेट, फ्लेक्स, अनुकरणीय सफलताका कथा, असल अभ्यास एवम् सफल कार्यक्रमहरूको सँगालो पुस्तिका तयारी, प्रकाशन तथा वितरण, विद्यालय शिक्षण, संरक्षणसँग सम्बन्धित छोटो भिडियो, वृतचित्र आदि सामग्री उत्पादन, प्रसारण तथा वितरण लगायतका कार्यहरूको लागि खर्च गर्न सकिनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको प्रचार सामग्री उत्पादन तथा प्रसारण गर्दा कार्यादेश/सम्झौता गरी कार्यक्रम गर्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको कार्यक्रमको कार्यान्वयन परामर्श सेवा मार्फत पनि सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

(४) कार्यक्रम सम्पन्न भएपछि प्रतिवेदन तयार गरी पेस गर्नु पर्नेछ। प्रचारप्रसार सम्बन्धी नमुना सामग्री प्रमाणको रुपमा सम्बन्धित निकायमा अनिवार्य पेस गरेको हुनु पर्नेछ।

१०. **वन, वातावरण जलाधार तथा जलवायु आदि सम्बन्धी गुनासो उजुरी छानविन/वन वन्यजन्तु अपराध तथा उजुरी छानविन (अ.दु.अ. आयोगबाट प्राप्त समेत):** (१) नियमन गर्ने निकाय/तालुक कार्यालय/व्यक्ति विशेषबाट कार्यालयमा प्राप्त हुने वन, वन्यजन्तु, वातावरण, जलाधार र जलवायु सम्बन्धी गुनासो एवम् अपराध सम्बन्धी उजुरीको छानविन गरी तोकिएको समयभित्र प्रतिवेदन तयार गरी पेस गर्ने र अभिलेख दुरुस्त राख्नुको साथै थप कारवाही प्रक्रिया अघि बढाउने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) कार्यालयले उजुरीको छानविन एवम् अनुसन्धानका लागि कर्मचारी तोक्ने वा टोली गठन गरी खटाउने कार्य गर्न सक्नेछ।

(३) यस शीर्षकको रकम उजुरी/गुनासो छानविनमा संलग्न कर्मचारीको दैनिक भ्रमण भत्ता र समन्वय छलफल खाजा, ईन्धन लगायतमा खर्च गर्न सकिनेछ।

११. **अदालतबाट वकपत्रको लागि बोलावट हुँदाको लागि भत्ता:** यस कार्यक्रममा स्वीकृत भएको रकम अदालतमा अभियोग पत्र दायर भइसकेपछि मुद्दाको प्रक्रियामा सम्बन्धित डिभिजन वन कार्यालय र अदालतबाट बकपत्रको लागि प्रतिवेदक/जाहेरीवाला/साक्षी/प्रतिनिधि र संलग्न कर्मचारीलाई बोलावट भइ बकपत्रमा उपस्थित हुने व्यक्तिलाई नियमानुसार दैनिक भ्रमण भत्ता वा यातायात खर्च उपलब्ध गराउन सकिनेछ।

१२. **भवन मर्मत सुधार तथा स्तरोन्नति/ निर्माण कार्यक्रम/ काठ दाउराको घाटगद्दि व्यवस्थापनका लागि सेडहाउस निर्माण:** (१) स्वीकृत कार्यक्रममा भवन लगायतका संरचना मर्मत सुधार तथा स्तरोन्नति, सेडहाउस निर्माणका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्न पर्नेछ:

क) बजेटको सिमा भित्र रही विषयगत प्राविधिक कर्मचारीबाट डिजाइन तथा लागत अनुमान तयार गरी स्वीकृत डिजाइन तथा लागत अनुमान अनुसार सार्वजनिक खरिद ऐन नियम बमोजिम कार्यक्रम सम्पन्न गराउनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको भवन मर्मत सुधार, स्तरोन्नति तथा निर्माण कार्य सम्पन्न पछि कार्यादेश अनुसारको नापी किताब, बिल र कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन लगायतको कागजात पेस गर्नु पर्नेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

नापी किताब र कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन बमोजिम चेकजाँच एवम् निरीक्षण गरी अन्तिम भुक्तानी दिनु पर्नेछ।

१३. **सवडिभिजन वन कार्यालयहरूको सवलिकरण तथा व्यवस्थापनः** (१) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट सवडिभिजन वन कार्यालयको लागि आवश्यक पर्ने कम्प्युटर, प्रिन्टर, इन्भर्टर, फर्निचर तथा फर्निसिङ खरिद प्राथमिकता दिई खर्च गर्नु पर्नेछ। यस कार्यक्रमको बजेटबाट सव डिभिजन वन कार्यालयको सामान्य मर्मत तथा रङरोगन समेत गर्न सकिनेछ।

(२) सव डिभिजन वन कार्यालय व्यवस्थापन सुदृढ भएको अवस्थामा यस कार्यक्रमका लागि विनियोजित बजेटबाट सब डिभिजन वन कार्यालयका लागि दुईपाङ्ग्रे सवारी साधन समेत खरिद गर्न सकिनेछ।

(३) यस कार्यक्रम अन्तर्गत खरिद गरिएका सामानहरूको डिभिजन/सवडिभिजन वन कार्यालयमा अभिलेख राखी वार्षिक प्रतिवेदनमा समावेश गर्नु पर्नेछ।

(४) यस कार्यक्रममा विनियोजन गरिएको बजेट सम्बन्धित सवडिभिजन वन कार्यालयबाट सिफारिससाथ माग भए बमोजिम सव डिभिजनको अवस्था र आवश्यकता हेरी प्राथमिकताका आधारमा स्टाफ मिटिङमा निर्णय गरी खर्च गर्नु पर्नेछ।

१४. **सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन, दर्ता, कार्ययोजना तयारी तथा वन हस्तान्तरणः** (१) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन गरी नयाँ दर्ताका लागि समूह सञ्चालन विधान तयारी गर्ने र ती उपभोक्ताबाट विगत देखि चर्चिंदै आएका पायक पर्ने राष्ट्रिय वन क्षेत्र नयाँ सामुदायिक वनको रुपमा हस्तान्तरणका लागि वन कार्ययोजना तयार गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रममा देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्नु पर्नेछः

क) समूह गठन तथा कार्ययोजना तयार गर्न प्रचलित वन ऐन र नियमावली र सामुदायिक वन विकास कार्यक्रमको मार्गदर्शनले निर्धारण गरेको प्रक्रियाहरू अवलम्बन गर्नु पर्नेछ।

ख) उपभोक्ता समूहको सहभागितामा प्रचलित कानुनमा भएका विषय वस्तुहरू समावेश भएको विधान र कार्ययोजना तयार गर्नु पर्नेछ।

ग) विधान र कार्ययोजना तयारीको लागि प्राविधिक सहयोग डिभिजन/सवडिभिजन वन कार्यालयबाट हुनेछ।

घ) दलित, महिला, गरिब लक्षित समुदायको लागि आयआर्जन कार्यक्रम तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी योजनाहरू समावेश गर्नुपर्नेछ।

ङ) समूहको विधान र वन कार्ययोजनाको मस्यौदा उपर डिभिजनल वन अधिकृत र डिभिजन वन कार्यालय योजना तथा अनुगमन शाखाका प्राविधिकबाट सल्लाह सुझाव लिनु पर्नेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

च) उपभोक्ता समूह दर्ता र वन हस्तान्तरणका लागि तोकिएको ढाँचामा निवेदन साथ विधान (चार प्रति) र कार्ययोजना (चार प्रति) सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूहले डिभिजन वन कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

छ) समूहको विधान र वन कार्ययोजना कम्तीमा रेन्जर तहका वन प्राबिधिकबाट स्वीकृतिका लागि सिफारिस भएको हुनु पर्नेछ।

ज) उपभोक्ता समूहबाट पेस भएको विधान र कार्यायोजना चेकजाँच गरी प्रचलित कानुन अनुसार देखिएमा स्वीकृतिको लागि योजना तथा वन व्यवस्थापन शाखाले डिभिजनल वन अधिकृत समक्ष पेस गर्नु पर्नेछ। डिभिजनल वन अधिकृतबाट स्वीकृति भएपछि सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको दर्ता भइ सामुदायिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्न सकिनेछ।

(३) यसमा शीर्षकमा विनियोजित बजेट टोल/समुदाय छलफल गोष्ठी सञ्चालन, वन स्रोत सर्वेक्षण तथा विश्लेषण, नक्सा तयारी समेतको कार्य गर्न प्राविधिक परिचालन, खाजा, इन्धन, विधान र कार्ययोजनाको मस्यौदा तयारी र सोको अध्ययन, चेकजाँच, राय सुझावका लागि छलफल सञ्चालन तथा फिल्ड निरीक्षण, विधान तथा कार्ययोजनाको टाइपिङ, प्रिन्टिङ र बाइन्डिङ लगायतका कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

१५. **<u>सा.व.उ.सको कार्ययोजना नवीकरण सहयोग (गरिब, महिला र दलित लक्षित, जलवायू परिवर्तन अनुकूलन योजना)</u>**: (१) सामुदायिक वन कार्ययोजनाको अवधि समाप्त भएका र आम्दानी स्रोत नभएका समूहको वन कार्ययोजना पुनरावलोकन कार्यमा सहयोग गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रममा देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्नु पर्नेछः

क) प्रचलित वन ऐन, वन नियमावली र सामुदायिक वन विकास कार्यक्रमको मागदर्शनले निर्धारण गरेका प्रक्रियाहरू अवलम्बन गरी प्रचलित कानुनमा व्यवस्था भएका विषय वस्तुहरू र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी योजना समावेश भएको कार्ययोजना तयार गर्नु पर्नेछ।

ख) वन कार्ययोजना पुनरावलोकनमा छुट्टयाइएको रकम म्याद समाप्त भइसकेका वनहरूको कार्ययोजना नवीकरणमा प्राथमिकता दिनु पर्नेछ। कार्ययोजनाको अवधि बाँकी रहेको वन कार्ययोजना संशोधन गर्न यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट खर्च गरिने छैन।

ग) यो कार्यक्रम डिभिजन वन कार्यालयका कर्मचारी र सेवा प्रदायकबाट समेत सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

घ) कार्ययोजना तयार गर्दा डिभिजनल वन अधिकृत लगायतका प्राविधिकहरूबाट सल्लाह सुझाव लिन सकिनेछ।

ङ) सम्बन्धित सवडिभिजन वन कार्यालयको प्रमुखले सिफारिस र उपभोक्ता समूहको बैठकको निर्णय साथ कार्ययोजना (चार प्रति) सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूहले डिभिजन वन कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
मानननीय मन्त्री

च) डिभिजनल वन अधिकृतबाट स्वीकृति भएपछि समूहले वन कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ।

(३) यस कार्यक्रममा उपलब्ध बजेटबाट टोल/समुदाय छलफल गोष्ठी सञ्चालन, वन स्रोत सर्वेक्षण तथा विश्लेषण, नक्सा तयारी समेतको कार्य गर्न प्राविधिक एवम् विज्ञ परिचालन, सेवा प्रदायक परामर्श सेवा शुल्क, दैनिक भ्रमण भत्ता, खाजा, इन्धन, कार्ययोजना मस्यौदा तयारी र सो उपर अध्ययन, चेकजाँच, राय सुझाव सङ्कलनका लागि छलफल र फिल्ड निरीक्षण, कार्ययोजना टाइपिङ, प्रिन्टिङ र बाइन्डिङ समेतको कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

१६. **सामुदायिक वनमा पोल थिनिङ समेत गरी व्यवस्थापनः** (१) लामो समयदेखि संरक्षण हुदै आएका सामुदायिक वनहरू पोल वनको रुपमा विकसित भएकोले त्यस्ता पोलहरूको आवश्यक काँटछाँट गरी वनको स्वस्थ वृद्धिमा टेवा पुर्‍याइ स्थानीय उपभोक्ताको साना काठ दाउराको आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने यस कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्न सकिनेछः

क) सवडिभिजन वन कार्यालयले थिनिङ (पतल्याउने) गर्न आवश्यक र उपयुक्त सामुदायिक वनको नाम, ठेगाना, खण्ड, क्षेत्रफल, मुख्य प्रजाति, समूहको वन कार्ययोजना तथा कार्यतालिका सहितका विवरण खुलाइ सिफारिस गरी डिभिजन वन कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ।

ख) डिभिजन वन कार्यालयबाट आवश्यक परे स्थलगत निरीक्षण र उपभोक्ता समूहसँग छलफल समेत गरी सिफारिस भइ आएका सामुदायिक वनहरू मध्येबाट सामुदायिक वनको छनोट गर्नुपर्नेछ।

ग) छनोट भएका सामुदायिक वनको स्वीकृत वन कार्ययोजना हेरी कार्यान्वयन गरिने खण्ड वा उपखण्डमा रहेका पोल (व्यास १० देखि ३० से.मि. सम्म) हरूको सम्बन्धित समूहबाट नापजाँच तथा गणना (प्रजाति, गोलाइ, उचाइ, अवस्था, प्रकृति) र मुल्याङ्कन गरी पतल्याउने योजना सहितको लागत स्वीकृतिको लागि सवडिभिजन वन कार्यालयमार्फत डिभिजन वन कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

घ) पेस भएको पतल्याउने योजना डिभिजन वन कार्यालयबाट स्वीकृत भएपछि कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न पर्नेछ।

(३) पोल थिनिङका लागि साल, सिसौ, चाँप, खोटेसल्ला, असना, उत्तिस, कटुस-चिलाउने लगायतका अन्य प्रजाति मिश्रित काष्ठ प्रजातिको बाहुल्यता भएका सामुदायिक वनलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछ।

(४) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेटबाट फिल्ड अवलोकन, पतल्याउने योजना तयारी र वन सम्बर्द्धन क्रियाकलाप अभिमुखीकरण, कटान औजार/सामग्री खरिद, पोलको नम्बरिङ र रङ लगाउने, कटान-मुछान-ढुवानी-घाटगद्दी खर्च, आवश्यकता अनुसार पोल वन संरक्षणको लागि घेराबार, अनुगमन खर्च (खाजा, सञ्चार, इन्धन) आदि कार्यहरूमा रकम खर्च गर्न सकिनेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

१७. **सामुदायिक वन, कवुलियती वन, साझेदारी वन, निजी वन, कृषि वन तथा जडीबुटी विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको प्रभाव मूल्याङ्कन/ सामुदायिक वन, कवुलियती वन, साझेदारी वन, निजी वन, कृषि वन तथा जडीबुटी विकास र भू तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको अनुगमन गरी सुझाव सहितको प्रतिवेदन तयारीः** (१) यस कार्यक्रममा मन्त्रालय अन्तर्गतका निकायहरूबाट वन, वातावरण क्षेत्रमा सञ्चालन गरिएका सामुदायिक वन, कवुलियति वन, साझेदारी वन, निजी वन, कृषि वन तथा जडिबुटी विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको विगत र चालु आर्थिक वर्षमा सञ्चालन तथा सम्पन्न भएका कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि स्थलगत अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरी प्रतिवेदन तयारी गरिनेछ।

(२) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट कर्मचारीको दैनिक भ्रमण भत्ता, मसलन्द र प्रतिवेदन छपाइमा खर्च गर्न सकिनेछ।

१८. **सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह संस्थागत सुदृढीकरण तथा लेखा व्यवस्थापन कोचिङ/क्षमता विकासः** (१) यस कार्यक्रमको उद्देश्य सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको संस्थागत सुधारका लागि समितिका पदाधिकारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु रहेको छ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रक्रिया देहाय बमोजिम हुनेछः

क) पहिले तालिम प्राप्त नगरेका समूहलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछ। सहभागीको रुपमा अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, कोषाध्यक्ष र कार्यालय सचिवहरू मध्ये कम्तीमा कुनै दुई जनालाई छनोट गर्नु पर्नेछ।

ख) कार्यक्रम सञ्चालनका लागि कार्यदेश प्राप्त गर्ने कर्मचारी/संस्थाले बिषयबस्तु सहितको प्रशिक्षण योजना बनाइ स्थलगत रुपमा प्रशिक्षण दिनु पर्नेछ।

ग) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट खाजा, स्टेशनरी, यातायात खर्च, प्रतिवेदन, ह्याण्डसआउट र सहजीकरण शुल्क लगायतको तालिम व्यवस्थापन कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

घ) प्रशिक्षणको उपलव्धीलाई परिणाममुखी वनाउन सहभागीहरूबाट आ-आफ्नो समूहको कार्ययोजना बनाउन लगाउनु पर्नेछ।

ङ) तालिम कार्यक्रम सम्पन्न भएपछि फोटो सहितको प्रतिवेदन भुक्तानीका लागि डिभिजन वन कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

१९. **सामुदायिक वनमा स्थलगत अभ्यासः** (१) सामुदायिक वनको प्रकार, किसिम तथा अवस्थाको आधारमा वन सम्वर्द्धन क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने, वनको हैसियत सुधार गर्ने, साना काठ/दाउरा उपभोक्तालाई उपलव्ध गराउने, वन डढेलो न्यूनीकरण गर्ने लगायतका उद्देश्यले कम्तीमा दुई दिन सञ्चालन गर्न यो कार्यक्रम राखिएको हो। यस कार्यक्रममा वन संवर्द्धनका क्रियाकलापहरू (झाडी सफाइ, थिनिङ, एक्ल्याउने, प्रुनीङ, इम्प्रुभमेन्ट फेलिङ, बृक्षारोपण, गोडमेल, विउ सङ्कलन) समेट्न सकिनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्यक्रम सम्पन्न भए पश्चात फोटो सहितको प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
मानननीय मन्त्री

(३) यस शीर्षकको बजेटबाट स्थलगत अभ्यास गरेका समूहहरूका लागि वन सम्बर्द्धन कार्य सम्बन्धी आवश्यक औजार समेत खरिद गरी वितरण गर्न सकिनेछ।

(४) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट खाजा, स्टेशनरी, यातायात खर्च, प्रतिवेदन, कार्यपत्र, ज्यामी खर्च र सहजीकरण शुल्क लगायतको तालिम व्यवस्थापन कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

२०. **सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहका महिलाहरूको सीप अभिवृद्धिका लागि वन पैदावारमा आधारित हस्तकला निर्माण तालिमः** (१) यो कार्यक्रमबाट स्थानीयस्तरमा पाईने वन पैदावारबाट निर्माण गरिने हस्तकलामा सामग्री जस्तैः अम्रिसोको कुचो बनाउने, दुना टपरी बनाउने, अल्लाको रेसा निकाल्ने, रेसाबाट टोपी, झोला आदि बुन्ने, मौरीघार निर्माण गर्ने, बेत/बाँस/निगालोको चोयाबाट भकारी, डोको, नाङ्लो, नाम्लो, मान्द्रो, थुम्से, छत्री, पेरूङ्गो, घुम, स्याखु आदि बनाउने, बायोब्रिकेट र बायोचार बनाउने लगायतका सिपमूलक/प्रयोगात्मक तालिम सञ्चालन गर्न सकिनेछ। यसका लागि एकै समूह वा नजिकमा रहेका दुई वा दुई भन्दा बढी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहका महिलाहरूलाई समावेश गरी तालिम दिन सकिनेछ।

(२) यस कार्यक्रमबाट सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहका महिलाहरूको सीप अभिवृद्धि भई आयाआर्जनमा टेवा पुग्ने साथै स्थानीय वन पैदावारको सदुपयोग हुनेछ।

(३) कार्यक्रम सम्पन्न भए पश्चात सञ्चालन गरिएका क्रियाकलापहरू समेटी फोटो सहितको प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने छ।

(४) तालिम सञ्चालनका लागि आवश्यक सामग्री, कच्चा पदार्थ खरिद, स्रोत व्यक्तिको सहजीकरण शुल्क, खाजा, भ्रमण भत्ता, सहभागी भत्ता, यातायात लगायतका शीर्षकहरूमा खर्च गर्न सकिनेछ।

२१. **लोक्ता कागत प्रशोधन तालिम बा.सु. १ बारपाक गोरखाः** (१) यो कार्यक्रमबाट लोक्ताको प्रशोधन गरी कागज निर्माण गर्नका लागि स्थानीय समुदायलाई आवश्यक सिपमूलक/प्रयोगात्मक तालिम सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

(२) यस कार्यक्रमबाट स्थानीय सामुदायको सीप अभिवृद्धि भई लोक्ता प्रशोधन मार्फत आयाआर्जनमा टेवा पुग्ने साथै स्थानीय वन पैदावारको सदुपयोग हुनेछ।

(३) कार्यक्रम सम्पन्न भए पश्चात सञ्चालन गरिएका क्रियाकलापहरू समेटी फोटो सहितको प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने छ।

(४) तालिम सञ्चालनका लागि आवश्यक सामग्री, कच्चा पदार्थ खरिद, स्रोत व्यक्तिको सहजीकरण शुल्क, खाजा, भ्रमण भत्ता, सहभागी भत्ता, यातायात लगायतका शीर्षकहरूमा खर्च गर्न सकिनेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
मानननीय मन्त्री

२२. **वनमा रहेका ज्वलनशील पदार्थ तथा मिचाह प्रजातिको व्यवस्थापन तथा संकलन गरि जैविक मल उत्पादनः** (१) वन डढेलो जोखिम रहेको वन क्षेत्रहरूमा रहेको प्रज्वलनशील पदार्थहरू हटाई तोकिएको स्थानमा व्यवस्थापन गर्न तथा सामुदायिक वन क्षेत्रका प्रजातिहरूको बृद्धि विकासमा असर पुर्‍याउने गरी व्यापक रुपमा फैलिदै गरेका वनमारा, माइकेनिया लगायतका मिचाहा प्रजातिहरूको नियन्त्रणको साथसाथै ती मिचाहा प्रजातिहरू र स्थानीय रुपमा पाइने अन्य अनावश्यक झारपातहरूको प्रयोग गरी जैविक मल उत्पादन गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रम सञ्चालनका लागि कम्तीमा पन्ध्र दिने सूचना जारी गरी जिल्लाभित्रका इच्छुक सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूबाट अवधारणा सहितको प्रस्तावना माग गर्नु पर्नेछ।

(३) प्राप्त प्रस्तावनाहरूको मूल्याङ्कन गर्दा वन क्षेत्रमा कच्चा पदार्थको उपलब्धता र उत्पादन हुने मलको खपत समेतलाई ध्यान दिई कुनै एक समूह छनोट गर्नु पर्नेछ।

(४) प्रस्तावना मूल्याङ्कन गर्दा पहिले देखि जैविक मल उत्पादन गरेका र मल उत्पादन लागि चाहिने मेशिनरी औजार समेत रहेको समूहलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछ।

(५) यस कार्यक्रम डिभिजन वन कार्यालयले सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहसंग सम्झौता गरी सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

(६) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट जैविक मल उत्पादनको लागि मेशिनरी सामग्री खरिद, कच्चा पदार्थ संकलन लगायतका शीर्षकमा खर्च गर्न सकिनेछ।

२३. **संरक्षण पोखरी निर्माण /एक सामुदायिक वन एक पोखरीः** (१) वन क्षेत्रमा पानी सङ्कलन गर्न, जमिनमा पानी पुनर्भरण गर्न, वन्यजन्तुलाई सुख्खा समयमा पानी उपलव्ध गराई वासस्थान सुधार गर्ने, वन डढेलो नियन्त्रणमा पानीको प्रयोग गर्न र स्थानीय जलवायुमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रममा देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरू समेट्न सकिनेछ।

क) पानी पोखरी निर्माण तथा सम्भार व्यवस्थापन, पुनर्स्थापना, पुनर्भरण कार्य सञ्चालनका लागि डिजाइन, नक्सा, लागत ईष्टिमेट तयार गरी स्वीकृत भएको हुनु पर्नेछ। लागत इष्टिमेट बमोजिमको कार्य सम्पन्न गर्न उपभोक्ता समूहको योगदानलाई समेत सुनिश्चित गर्नु पर्नेछ।

ख) यस कार्यक्रम अन्तर्गत मुहानबाट पोखरीसम्म पानी ल्याउने पाइप तथा Water Channel को व्यवस्था, वर्षादको पानी संकलन र भल व्यवस्थापन कार्य गर्न सकिनेछ।

ग) नयाँ पानी पोखरी निर्माण कार्य गर्दा गराउँदा परम्परागत साना पोखरी भएका क्षेत्र तथा सम्भव भएसम्म रुखबिरुवा नभएको सामुदायिक वनको खाली क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछ।

घ) स्थानीय तह र सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको सह-लगानीमा यो कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

ङ) पूराना पानी पोखरीको मर्मत सम्भार एवम् सुधार गर्नु पर्ने देखिएमा यस कार्यक्रमको रकम खर्च गर्न सकिनेछ।

प्रदेश सचिव

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

च) कार्य सम्पन्न पछि प्राविधिकबाट नापजाँच गरी/गराइ नापी किताब, बिल भरपाई, फोटो सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन भुक्तानीका लागि पेस गर्नु पर्नेछ।

(३) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट पोखरी खाडल खन्ने तथा गाह्रो लगाउने सामग्री संकलन तथा खरिद, ढुवानी, कामदार ज्याला लगायतको कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

२४. **नदी खोला किनार हरियाली प्रवर्द्धन कार्यक्रमको लागि स्टम्प रोपण र सुरक्षा समेतः** (१) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्नु पर्नेछः

क) नदी खोला किनारको खाली जग्गामा हरियाली प्रवर्द्धन गर्नका लागि स्थानीय तह तथा समूहसँगको समन्वयमा स्टम्प रोपण गर्नु पर्नेछ।

ख) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेटबाट स्टम्प खरिद, स्टम्प ढुवानी, वृक्षारोपण, संरक्षण (हेरालु), घेराबार, ढुंगाको संरक्षण पर्खाल निर्माण, जैविकबार लगाउने, होर्डिङ्गबोर्ड राख्ने लगायतका कार्यमा नियमानुसार नक्सा सहितको लागत अनुमान स्वीकृत गराइ खर्च गर्न सकिनेछ।

ग) मनाङ र मुस्ताङ जिल्लामा वृक्षारोपण वा नदी/खोला किनारा हरियाली प्रवर्धनका लागि स्टम्प रोपण गर्दा ठूला कटिङ्ग बिरुवा लगाउनु पर्ने हुँदा उक्त स्थानहरूमा मेस जाली वा ढुंगाको पर्खाल लगाई संरक्षण गर्न सकिनेछ। मेसजाली वा ढुंगाको पर्खाल निर्माण गर्दा नर्म्स र स्वीकृत जिल्ला दररेट अनुसार गर्नु पर्नेछ।

घ) जैविकबार लगाउनु परेमा स्थानीयरुपमा उपलब्ध हुन सक्ने सजिलै सर्ने खालका वनस्पतीको प्रयोग गर्नुपर्दछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्य सम्पन्न पछि विल भरपाई र फोटो सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन संलग्न राखी कार्यालयमा भुक्तानीको लागि पेस गर्नु पर्नेछ।

२५. **जिल्लाको वन क्षेत्रको आवधिक योजना सहितको रणनीतिक योजना तयारी (वातावरणीय अध्ययन सहित)** : (१) प्राकृतिक स्रोतको उचित व्यवस्थापनको माध्यमबाट स्थानीय रोजगारीको अवसर सिर्जना हुनुको साथै सरकारी राजश्व समेत बढोत्तरी गर्न सकिन्छ। जिल्लाको समग्र वन क्षेत्रको संरक्षण, सम्वर्द्धन, विकास र व्यवस्थापनका लागि हरेक डिभिजन वन कार्यालयले आवधिक योजना सहितको रणनीतिक योजना तयार गर्नु/गराउनु पर्दछ। आवधिक योजनाको म्याद समाप्त भएका डिभिजन वन कार्यालयको आवधिक योजना सहितको रणनीतिक योजना तयार गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्नु पर्नेछः

क) व्यवस्थापन योजना तयारीको लागि डिभिजन वन कार्यालयले वातावरणीय अध्ययनको कार्यसूची (TOR) तयार गरी र स्वीकृत गराउनु पर्नेछ।

ख) प्रचलित वन र वातावरण सम्बन्धी ऐन र नियमावलीमा उल्लेख भएका आधारहरू एवम् तोकिएको ढाँचामा **IEE** प्रतिवेदन र आवधिक योजना तयार गर्नु पर्नेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
मानिनीय मन्त्री

ग) **IEE** प्रतिवेदन र आवधिक योजनाको मस्यौदा मन्त्रालय प्रतिनिधिको उपस्थितिमा निर्देशनालयमा प्रस्तुत गर्नु पर्नेछ। प्रस्तुतीको क्रममा प्राप्त सुझावहरू समावेश गरी अन्तिम मस्यौदा तयार गरी स्वीकृतिको लागि डिभिजन वन कार्यालयले निर्देशनालय मार्फत मन्त्रालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

घ) यो कार्यक्रम डिभिजन वन कार्यालयका कर्मचारी वा सेवाप्रदायकबाट सम्पादन गर्न सकिनेछ।

ङ) **IEE** प्रतिवेदन र आवधिक योजना सहितको रणनीतिक योजना मन्त्रालयको स्वीकृति पछि कार्यान्वयन गर्न सकिनेछ।

(३) यस कार्यक्रममा स्वीकृत बजेट सूचना प्रकाशन, सरोकारवालासँग छलफल, अन्तरकृया, प्राविधिक समितिको बैठक सञ्चालन समन्वय एवम् व्यवस्थापन, विवरण सङ्कलन लगायतको प्राविधिक कार्यहरूमा जनशक्ति परिचालन, दैनिक भ्रमण भत्ता, स्टेशनरी, फोटो नक्सा, अति आवश्यक फिल्ड सामग्री खरिद, जिल्लाको वन क्षेत्रको आवधिक योजना सहितको रणनीतिक योजना तयारी (वातावरणीय अध्ययन सहित टाइपिङ, प्रिन्टिङ, बाइन्डिङ् लगायतको कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

२६. <u>**वन संरक्षण कार्यक्रम तथा वन अपराध नियन्त्रणको लागि गस्ती परिचालनः**</u> (१) वन तथा वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण गर्न र वन अतिक्रमण हुन नदिन नियमित गस्ती गरी वन क्षेत्रको संरक्षण र व्यवस्थापनमा सहयोग पुर्‍याउने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्नु पर्नेछः

क) वन तथा वन्यजन्तुसँग सम्बन्धित अपराधहरू नियन्त्रण तथा न्यूनीकरण गर्नका लागि प्रचारप्रसार, गस्ती परिचालन गर्न सकिनेछ।

ख) डिभिजन वन कार्यालय मार्फत सुरक्षा निकायसंगको समन्वय र स्थानीय प्रशासन सहयोगमा वन अपराध तथा अतिक्रमण नियन्त्रण गरिनुका साथै सो सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

ग) वन पैदावार चोरी कटानी र चोरी सिकारी सम्बन्धी सूचना सङ्कलन गरी वन अपराधीलाई पक्राउ, हातहतियार, मालसामान र सवारी साधन वरामद, बरामदी सामग्री ढुवानी, अपराध, अनुसन्धान तथा मुद्दा दायरी, अतिक्रमित वन क्षेत्र खाली गर्ने जस्ता कार्यहरू गरिनेछ।

घ) कार्यक्रम सम्पन्न पश्चात गरिएका कृयाकलापहरू देखिने फोटो सहितको प्रतिवेदन तयार गरी भुक्तानीको लागि पेस गर्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमका क्रियाकलापहरूको सञ्चालनको साथै वन अपराध नियन्त्रणको लागि सरोकारवाला बिच समन्वय बैठक सञ्चालन, सूचना संकलनका लागि सुराकी परिचालन, आवश्यक सुरक्षा सामग्री र मसलन्द खरिद, गस्ती परिचालनका लागि इन्धन/गाडी भाडा, गाडी मर्मत, गस्तीमा परिचालित हुने व्यक्तिहरूको खाना, खाजा लगायतको कार्यहरूमा यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट खर्च गर्न सकिनेछ।

तर यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट दैनिक भ्रमण भत्ताका लागि खर्च गर्न पाइने छैन।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

२७. **सव डिभिजन वन कार्यालयबाट वन अतिक्रमण तथा चोरी निकासी नियन्त्रणका लागि गस्ती परिचालनः**(१) सव डिभिजन वन कार्यालयले आंफ्नो क्षेत्र भित्र रहेका वन अतिक्रमण तथा चोरी निकासी हुन सक्ने सम्भावित क्षेत्रहरूमा नियमित गस्ती र निगरानी गरी वन क्षेत्रको संरक्षण र व्यवस्थापनमा सहयोग पुर्‍याउने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्नु पर्नेछः

क) वन तथा वन्यजन्तुसँग सम्बन्धित अपराधहरू नियन्त्रण तथा न्यूनीकरण गर्नका लागि प्रचारप्रसार, सचेतना, गस्ती परिचालन गर्न सकिनेछ।

ख) सब-डिभिजन वन कार्यालयका फिल्ड कर्मचारी एवम् आवश्यकता अनुसार सशस्त्र वन सुरक्षा शाखाका सशस्त्र वन रक्षक तथा सम्बन्धित सामुदायिक वनका पदाधिकारी तथा उपभोक्ताहरू समेत परिचालन गर्न सकिनेछ।

ग) वन पैदावार चोरी कटानी र चोरी सिकारी सम्बन्धी सूचना सङ्कलन गरी वन अपराधीलाई पक्राउ, हातहतियार, मालसामान र सवारी साधन वरामद, बरामदी सामग्री ढुवानी, अपराध, अनुसन्धान तथा मुद्दा दायर, अतिक्रमित वन क्षेत्र खाली गर्ने जस्ता कार्यहरू गरिनेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमका क्रियाकलापहरूको लागि आवश्यक सुरक्षा सामग्री र मसलन्द खरिद, गस्तीमा परिचालित हुने व्यक्तिहरूको खाना, खाजा, पानी, इन्धन, सवारी मर्मत, यातायात खर्च लगायतका कार्यहरूमा विनियोजित बजेट खर्च गर्न सकिनेछ।

तर यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट दैनिक भ्रमण भत्ताका लागि खर्च गर्न पाइने छैन।

(४) कार्यक्रम सम्पन्न भए पश्चात सव डिभिजन प्रमुखले गस्तीमा संलग्न कर्मचारीहरूको, वन समूहका सदस्यहरूको विवरण, सञ्चालित गतिविधि एवम् उपलब्धि, फोटो र खर्च बिल भरपाई सहितको प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्नेछ।

२८. **वन गस्ती गर्नका लागि प्रत्येक सव डिभजन वन कार्यालयलाई सवारी ईन्धन र सञ्चार खर्चः** (१) यस कार्यक्रम अन्तर्गत दफा (२७) बमोजिमको वन गस्ती गर्नका लागि सब डिभिजन वन कार्यालयलाई सवारी ईन्धन र सञ्चार खर्च उपलब्ध गराईने छ।

(२) कार्यक्रम सम्पन्न भए पश्चात सव डिभिजन प्रमुखले गस्तीमा संलग्न कर्मचारीहरूको, वन समूहका सदस्यहरूको विवरण, सञ्चालित गतिविधी एवम्म उपलब्धी, फोटो र खर्च बिल भरपाई सहितको प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्नेछ।

२९. **दिवस/ समारोहः** (१) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरू समेट्नु पर्नेछः

क) सामुदायिक वन/वातावरण/वृक्षारोपण/भूसंरक्षण/जैविक विविधता/विश्व सिमसार/ पृथ्वी दिवस जस्ता समारोह सञ्चालनका साथै लोकतन्त्र/गणतन्त्र/निजामती सेवा/ प्रदेश स्थापना दिवस आदिको अवसरमा वृक्षारोपण गर्ने कार्यलाई समेत प्रदेश र जिल्लास्तरमा गर्न सकिनेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
मानननीय मन्त्री

ख) कार्य सम्पन्न भएपछि फोटो सहितको प्रतिवेदन तयार गरी भुक्तानीका लागि पेस गर्नु पर्नेछ।

(२) यस कार्यक्रमा विनियोजन गरिएको बजेट स्टेशनरी, व्यानर, खाजा, खाना, इन्धन, वृक्षारोपण तयारी, प्रचारप्रसार सामग्री खरिद, पुरस्कार वितरण लगायतका क्रियाकलापहरूमा खर्च गर्न सकिने छ।

३०. **कवुलियती वन समूह गठन र कार्ययोजना तयारी (जीविकोपार्जन सुधार योजना समेत):** (१) गरिबीको रेखामुनि रहेका जनताको गरिबी न्यूनीकरण कार्ययोजना बनाइ वनको संरक्षण र विकास हुने गरी गरिब तथा विपन्न घरधुरीहरूको जीविकोपार्जन सुधार ल्याउने आयआर्जनका कार्यक्रम समेत सञ्चालन गर्ने गरी समूहलाई कवुलियती वन हस्तान्तरण गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरू समेट्नु पर्नेछः

क) प्रचलित वन ऐन, नियमावली र मार्गदर्शनमा व्यवस्था भएको प्रक्रियाहरूको अवलम्बन र विषयवस्तुहरू समावेश गरी समूह गठन र कार्ययोजना तयारी गर्नु पर्नेछ।

ख) विधान र कार्ययोजना तयारीको लागि प्राविधिक सहयोग डिभिजन/सवडिभिजन वन कार्यालयबाट उपलव्ध हुनेछ।

ग) कवुलियती वन समूह दर्ता र वन हस्तान्तरणका लागि तोकिएको ढाँचामा निवेदन साथ सवडिभिजन वन कार्यालयका प्रमुखबाट सिफारिस भएको विधान (चार प्रति) र कार्ययोजना (चार प्रति) सम्बन्धित समूहले स्वीकृतिका लागि डिभिजन वन कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

घ) समूहबाट पेस भएको विधान र कार्ययोजना डिभिजनल वन अधिकृतबाट स्वीकृति भएपछि कवुलियती वन समूहको दर्ता भइ कार्ययोजनाको कार्यान्वयन गर्न सकिनेछ।

(३) यस शीर्षकमा विनियोजित बजेट कृषक सदस्यसंगको छलफल गोष्ठी सञ्चालन, वन सिमाना र स्रोत सर्वेक्षण तथा विश्लेषण, नक्सा तयारी समेतको कार्य गर्न प्राविधिक परिचालन, खाजा, इन्धन, विधान र कार्ययोजनाको टाइपिङ, प्रिन्टिङ र बाइन्डिङ लगायतका कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

३१. **कवुलियती वन कार्ययोजना नवीकरणः** (१) कार्ययोजनाको अवधि समाप्त भएका कवुलियती वनको कार्ययोजना नवीकरण कार्यमा सम्बन्धित समूहलाई सहयोग गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरू समेट्नु पर्नेछः

क) प्रचलित वन ऐन तथा वन नियमावलीले निर्धारण गरेको आवश्यक प्रक्रियाहरूको अवलम्वन र विषयवस्तुहरू समावेश गरी कार्ययोजना तयार गर्नु पर्नेछ।

ख) यस कार्यक्रमका लागि विनियोजित बजेट भ्रमण भत्ता, खाजा, यातायात लगायतका शीर्षकमा स्वीकृत लागत अनुमानको परिधि भित्र रही खर्च गर्न सकिने छ।

ग) यो कार्यक्रम डिभिजन वन कार्यालयका कर्मचारी र सेवा प्रदायकबाट समेत सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
मानननीय मन्त्री

घ) समूहको बैठकको निर्णय सहितको पत्र साथ कम्तीमा रेन्जर तहका वन र प्राबिधिकबाट सिफारिस भएको जीविकोपार्जन सुधार योजना समेतको कवुलियती कार्ययोजना (चार प्रति) सम्बन्धित समूहले स्वीकृतिको लागि डिभिजन वन कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

ङ) समूहबाट पेस हुन आएको वन कार्यायोजना डिभिजनल वन अधिकृतबाट स्वीकृति भएपछि कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ।

(३) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेटबाट समूह छलफल गोष्ठी सञ्चालन, वन स्रोत सर्वेक्षण तथा विश्लेषण, नक्सा तयारी समेतको कार्य गर्न प्राविधिक परिचालन, सेवा प्रदायक परामर्श सेवा शुल्क, खाजा, इन्धन, कार्ययोजना टाइपिङ, प्रिन्टिङ र बाइन्डिङको लागत अनुमान तयार गरी स्वीकृत गराइ खर्च गर्न सकिनेछ।

३२. **कवुलियती वनमा सामाजिक परिचालन सेवाः** (१) कलष्टरमा रहेका कबुलियती वन समूहहरूलाई जिल्ला सुपरभाइजर र समूह सहयोगीहरू मार्फत सहयोग उपलब्ध गराइ समूहको सामाजिक समावेशीकरण, संस्थागत सुदृढीकरण र सकृयता वृद्धि गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्नु पर्नेछः

क) यस कार्यक्रमबाट आवश्यकता र औचित्यताको आधारमा जिल्ला सुपरभाइजर (एक जना मात्र) र समूह सहयोगीहरूको छनोट गरी काम काजमा लगाउन सकिनेछ।

ख) जिल्ला सुपरभाइजर र समूह सहयोगीहरूको छनोट गर्दा विगतदेखि कार्यरतलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछ।

ग) जिल्ला सुपरभाइजरको हकमा कम्तीमा बाह्र कक्षा उत्तीर्ण गरेको जिल्लावासी तथा समूह सहयोगीको हकमा कम्तीमा दस कक्षा उत्तिर्ण गरेको सम्बन्धित कलष्टर/समूह भित्रको महिलालाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछ। सुपरभाइजर हकमा जिल्लाको आवश्यकता बमोजिम प्राविधिक प्रमाणपत्र तह वा रेन्जर कोर्ष गरेको प्राविधिक समेत छनोट गर्न सकिनेछ। सुपरभाइजरको सेवा सुविधाको हकमा समान तहको निजामती कर्मचारीले पाउने आधारभूत तलव स्केलमा नबढ्ने गरी र समूह सहयोगीको सेवा र सुविधाको हकमा नेपाल सरकारबाट निर्धारण भएको न्यूनतम मासिक पारिश्रमिकमा नघटाई उपलब्ध गराउन सकिनेछ।

घ) छनोट भएका सामाजिक परिचालकको कार्यविवरण तयार गरी काममा लगाउनु पर्नेछ।

ङ) सामाजिक परिचालकहरू मध्ये जिल्ला सुपरभाइजरले सम्पादन गरेका मासिक कार्य प्रगति विवरण योजना तथा व्यवस्थापन शाखा प्रमुखको सिफारिस र समूह सहयोगीहरूले सम्पादन गरेको मासिक कार्य प्रगति विवरण जिल्ला सुपरभाइजरको सिफारिस र सम्बन्धित सवडिभिजन वन कार्यालय प्रमुखबाट प्रमाणित गराइ डिभिजन वन कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

(३) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट सामाजिक परिचालकको पारिश्रमिक भुक्तानीमा खर्च गर्न सकिनेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

३३. **वन डढेलो तथा अतिक्रमण नियन्त्रण र वन, वातावरण तथा जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धी स्कुल शिक्षा कार्यक्रमः** (१) वन डढेलो तथा अतिक्रमण नियन्त्रण र वन, वातावरण तथा जैविक विविधताको महत्व र तिनको संरक्षणका बारेमा विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई जानकारी गराउने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रम अन्तर्गत देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरू समेट्न सकिनेछः

क) विद्यालयमा वाल इको क्लव गठन तथा सञ्चालन,वन डढेलो तथा अतिक्रमण नियन्त्रण, वन, वातावरण र जैविक विविधता सम्बन्धी प्रस्तुति, विद्यालयमा अतिरिक्त कक्षा सञ्चालन, वक्तृत्वकला, हाजिरी जवाफ तथा आवश्यकता अनुसार अन्य क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

ख) विद्यालयहरूमा वातावरण सम्बन्धी सृजनात्मक/सन्देशमूलक/चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

(३) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेटबाट विद्यार्थीहरूलाई चिया, खाजा, यातायात खर्च र प्रशिक्षण शुल्क, मसलन्द, उत्कृष्ट प्रतिभालाई पुरस्कार लगायतका कार्यमा स्वीकृत लागत अनुमान बमोजिम खर्च गर्न सकिनेछ।

३४. **नर्सरी मर्मत सम्भार/स्तरोन्नतिः** (१) कार्यालयहरूको पुराना नर्सरीहरूको सामान्य मर्मत, सुधार तथा नर्सरीहरूको स्तरोन्नतिका लागि यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहायका क्रियाकलापहरू समेट्न सकिने छः

क) नर्सरी वेड, नर्सरीमा सिंचाईको स्थायी व्यवस्था, सुरक्षाको लागि स्थायी तारबार वा पर्खाल, ओभरहेड वाटर ट्याङ्की, स्टोर हाउस, कम्पोष्ट पिट, सेडहाउस, हरेक बेडमा पाईप स्प्रिङकल जडान, नर्सरी बाटो, होर्डिङ बोर्ड लगायतका नर्सरी मर्मत सुधार तथा स्तरोन्नति सम्बन्धी कार्यहरू गर्न सकिनेछ।

ख) यस कार्यक्रम कार्यान्वयन सकेसम्म प्रथम त्रैमासिक अवधिमा सम्पन्न गर्नु पर्नेछ।

(३) नर्सरीको मर्मत सुधार/स्तरोन्नतिका कार्य सम्पन्न भएपछि बिल भरपाई र नर्सरी मर्मत सुधार सम्बन्धी कार्यको फोटो सहितको प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

३५. **पञ्चासे वन संरक्षण क्षेत्रमा प्राविधिक सहयोग (रेञ्जर, सुपरभाइजर र फिल्ड सहयोगी):** (१) पञ्चासे वन संरक्षण क्षेत्रका उपभोक्ताहरूको सामाजिक तथा संस्थागत सुदृढिकरण, वन र वन्यजन्तुको संरक्षण, जनतालाई जैविक विविधता संरक्षणको सचेतना अभिबृद्धि र सीप विकास तथा क्षमता अभिबृद्धि तालिम लगायतका प्रचार प्रसार सम्बन्धी कार्य सञ्चालन लागि प्राविधिक सहयोग उपलव्ध गराउने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रम अन्तर्गत देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरू समेट्नु पर्नेछः

क) रेञ्जर, सुपरभाइजर र फिल्ड सहयोगीको छनोट गरी सम्झौता गरी काममा खटाउनु पर्नेछ। रेञ्जरको हकमा कम्तीमा वन विज्ञान विषयमा प्रमाणपत्र तह उत्तीर्ण गरेको

भेष बहादुर पौडेल
मानननीय मन्त्री

हुनु पर्नेछ। सुपरभाइजरको हकमा प्रमाण पत्र तह वा सो सरह उत्तीर्ण गरेको सम्बन्धित जिल्लावासी वा क्षेत्रका महिलाहरू र फिल्ड सहयोगीको हकमा साधारण लेखपढ गर्न सक्ने सोही क्षेत्रको बासिन्दा हुनु पर्नेछ।

ख) छनोट गर्दा विगतदेखि कार्यरत रेञ्जर, सुपरभाइजर र फिल्ड सहयोगीलाई प्राथमिकता दिन सकिनेछ।

ग) सेवा र सुविधा विभागीय नर्म्सले तोकेको सीमा वा समान तहको निजामती कर्मचारीले प्रचलित नियम अनुसार पाउने मासिक आधारभूत तलव स्केलमा नबढ्ने गरी उपलब्ध गराउन सकिनेछ।

घ) छनोट भएका कर्मचारीहरूलाई पञ्चासे वन संरक्षण क्षेत्रका प्रवन्धकले कार्य विवरण दिई काममा खटाउनु पर्नेछ।

ङ) सुपरभाइजर र फिल्ड सहयोगीले सम्पादन गरेका कार्यको प्रत्येक महिनामा बैठक बसी समीक्षा गरी प्रतिवेदन कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

(३) यस कार्यक्रम अन्तर्गत प्राविधिक सहयोगका लागि विनियोजित बजेट रेञ्जर, सुपरभाइजर र फिल्ड सहयोगीको न्युनतम सेवा सुविधाका लागि बढि हुने भएमा प्रचारप्रसार, उपभोक्ताहरू सीप विकास तालिम, कर्मचारी क्षमता अभिबृद्धि तालिम, सवारी साधन मर्मत सम्भार/इन्धन, पञ्चासे क्षेत्रको धार्मिक तथा साँस्कृतिक मेला महोत्सव व्यवस्थापन जस्ता कार्यहरू गर्न सकिनेछ।

(४) कार्य सम्पन्न भएपछि फोटो सहितको प्रतिवेदन तयार गरी पेस गर्नु पर्नेछ।

(५) यस कार्यक्रमका लागि विनियोजित बजेट सेवा करारमा लिइएका रेञ्जर, सुपरभाइजर र फिल्ड सहयोगीको सेवा सुविधा र चालु खर्च अन्तर्गतका स्वीकृत अन्य क्रियाकलापहरूको सम्पन्न गर्ने कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

३६. **<u>इकाइ तथा परिषदको सुदृढीकरणः</u>** (१) पञ्चासे वन संरक्षण क्षेत्र अन्तर्गत पर्ने कास्की, स्याङ्जा र पर्वत जिल्लाका मौजुदा १/१ गोटा पञ्चासे वन संरक्षण इकाइ परिषद्को संस्थागत अवस्था सुदृढ र इकाइमा आवद्ध उपभोक्ताहरूको क्षमता अभिबृद्धि गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा देहायका क्रियाकलापहरू समेट्न सकिनेछः

क) कार्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सामग्री (टेबल, कुर्ची, दराज, कार्पेट, मसलन्द, आदि) खरिद,

ख) इकाइ परिषद्को समन्वय बैठक सञ्चालन,

ग) इकाइ परिषद्का पदाधिकारीहरूको संस्था सञ्चालन सम्बन्धी क्षमता विकास तालिम/गोष्ठी व्यवस्थापन आदि,

(३) उपदफा (२) मा उल्लेख भएका क्रियाकलापहरूको व्यवस्थापन एवम् सञ्चालनका लागि स्वीकृत लागत अनुमान बमोजिमको कार्यहरू सम्पन्न गरी कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि विनियोजन भएको बजेट खर्च गर्न सकिनेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

३७. **मेशिनरी औजार/सामान/ आकस्मिक रुख कटान तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि चेन स (Chain Saw) खरिद/ वन सर्भेक्षण तथा मापन गर्नका लागि Range Finder खरिद/फर्निचर फिक्चर्स खरिदः** (१) कार्यालयको संस्थागत सुदृढिकरणसंगै नागरिक सेवा सहितको कामकाजलाई छिटो छरितो एवम् चुस्त दुरुस्त बनाइ समयसापेक्ष प्रविधिमैत्री गराउदै लैजाने उद्देश्यले यस्ता कार्यक्रमहरू राखिएका हुन्।

(२) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट स्वीकृत कार्यक्रममा उल्लेख भए बमोजिमको सामग्रीहरू खरिद, ढुवानी र सोको रकम भुक्तानीमा खर्च गरिनेछ। मेशिनरी औजार, वन सर्वेक्षण मापनसंग सम्बन्धित उपकरण, वन डढेलो नियन्त्रण सामग्री तथा फर्निचर फिक्चर्स लगायतको सामग्रीहरू खरिद गर्दा प्रचलित सार्वजनिक खरिद ऐन नियमको अधिनमा रही गर्नु पर्नेछ।

३८. **कृषि वन विकास तथा विस्तार कार्यक्रमः** (१) वन क्षेत्रको उचित व्यवस्थापन अभावको कारण वन्यजन्तुको बासस्थानमा आहाराको अभाव भइ वन्यजन्तु मानव वस्ती र खेतीवाली तिर आउने गरेको हुदाँ मानव वन्यजन्तुको द्वन्द्वको सिर्जना भैरहेको छ र युवाहरूको शहरतिर बसाइसराई र विदेश पलायनका कारण निजी खेतीयोग्य जमिन बाँझोमा परिणत भएको अवस्था छ। वन्यजन्तु द्वन्द्व न्युनिकरण तथा बाँझो जमिनलाई उपयोग गर्ने उद्देश्यले वन वाली र कृषि वालीको एक साथ खेती विस्तार गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्नु पर्नेछः

क) अगुवा किसान, कृषि सहकारी, कृषक समूह, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह मार्फत यो कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ र सम्भव भए तिनको क्लस्टर अनुसार वा स्थानीय तह अनुसार अनौपचारिक समूह वा नेटवर्क (सञ्जाल) गठन गर्नु पर्नेछ।

ख) निजी जग्गामा कृषि वन प्रबर्द्धन गर्न भौगोलिक अनुकूलताका उपयुक्त फलफूल, डालेघाँस, जडीबुटी प्रजातिका बिरुवा तथा बहुवर्षीय रुख प्रजातिका बिरुवा रोपण गर्न सकिनेछ।

ग) फिल्ड कोचिङ प्याकेज तालिम दिने, कृषि वन विस्तारका लागि समूह मार्फत बिरुवा उपलब्ध गराउने, बिरुवा ढुवानी र वृक्षारोपण कार्यमा सहयोग उपलव्ध गराउन सकिनेछ।

घ) कृषि वन सम्बन्धी असल अभ्यास भएका स्थानहरूको अवलोकन भ्रमण समेत गर्न सकिनेछ। यस कार्यक्रममा विनियोजित सम्पूर्ण रकम अवलोकन भ्रमणमा खर्च गर्न पाइने छैन।

ङ) यो क्रियाकलाप सम्पन्न गर्नका लागि आवश्यकतानुसार स्थानीय कृषि ज्ञान केन्द्र तथा अन्य निकायसँग पनि समन्वय गर्न सकिनेछ।

च) यस कार्यक्रम अन्तर्गत रोपणका लागि वितरण गरिएको बिरुवाको जात, संख्या, लगत, रोपण स्थान, सम्बन्धित कृषकको नाम, कृषक समूहको नाम, प्राविधिक सहयोग गर्ने व्यक्ति/ निकाय आदि विवरण समावेश गरी फोटो सहितको प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

(३) उपदफा (१) मा उल्लेख भए बमोजिमका कार्यक्रमहरू मध्ये आवश्यकता र औचित्यताको आधारमा सञ्चालन गर्न र कार्यक्रमको व्यवस्थापन गर्न विनियोजित बजेट खर्च गर्न सकिने छ।

३९. **सहरी हरित पार्क/सहरी सौन्दर्य तथा रोड साईड प्लान्टेसन कार्यक्रमः** (१) सहरी क्षेत्रमा जनघनत्वमा वृद्धिको क्रम बढ्दो छ भने पर्यावरण प्रदुषित हुदै गइरहेको छ। विग्रदो शहरी वातावरणलाई हरियाली बनाउने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्न सकिनेछः

क) सम्बन्धित स्थानीय तह, उपभोक्ता समूह, विद्यालय र सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरी नगरपालिका तथा सहरोन्मुख गाउँपालिकाका सार्वजनिक खाली क्षेत्र तथा सडक किनार लगायतका स्थानहरूको पहिचान गर्ने, सर्वेक्षण, बहुवर्षिय ठूला बिरुवा खरिद, बृक्षारोपण तथा बिरुवा संरक्षणका कार्यहरू गर्न सकिनेछ।

ख) हरियाली प्रवर्द्धन कार्यका लागि स्थानीय तह, निजी, सामुदायिक वन, धार्मिक वन, कबुलियती वन, टोल सुधार संस्था र अन्य संघसंस्थाहरूको साझेदारी एवम् सहलगानीमा वृक्षारोपण साथै सार्वजनिक पर्ति, अतिक्रमण हटाईएको जग्गामा बृक्षारोपण तथा संरक्षण गर्न सकिनेछ।

ग) सम्बन्धित उपभोक्ता समूह/सरोकारवाला निकायसंग कार्यसम्पादन गर्न सम्झौता गर्नु पर्नेछ र करार सम्झौतामा नै संरक्षणको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ।

घ) स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसारका क्रियाकलापहरू प्रचलित नर्म्स, जिल्ला दररेट, सार्वजनिक खरिद ऐन, नियम, मापदण्ड अनुसार कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ।

ङ) स्थानीय रुपमा पाईने सामग्री (काठ वा बाँस) बाट निर्मित वा फलामको Tree Guard तथा मेश जालीद्वारा बिरुवाको संरक्षण एवम् स्याहार सम्भार गर्न सकिनेछ।

च) कार्य सम्पन्न भएपछि होर्डिङबोर्ड राखी सम्पादित कामको फोटो, क्षेत्रफल (जि.पि.एस.कोअर्डिनेट), रोपिएका बिरुवा संख्या, प्रजाति (बिरुवाको ट्याग समेत लगाई) को नाम, कार्यसम्पन्न प्रतिवेदन लगायतका कागजातहरू तयार गर्नु पर्नेछ र अभिलेख व्यवस्थित गरी सम्बन्धित कार्यालयले राखु पर्नेछ।

(३) यस कार्यक्रमका लागि विनियोजित बजेट स्थान छनोट, बिरुवा खरिद, ढुवानी, रोपण तथा संरक्षणका कार्यहरू र सोको अनुगमन एवम् व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

४०. **मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व व्यवस्थापन तथा वन्यजन्तु उद्दारः** (१) मानव र वन्यजन्तुबीच सहअस्तित्व कायम गरी वन्यजन्तु संरक्षण/व्यवस्थापन गर्नको लागि आवश्यक पर्ने विभिन्न किसिमका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्नु पर्नेछः

क) वन्यजन्तुहरूको उद्दार, पुनर्स्थापना, आहारको व्यवस्था, मानव वन्यजन्तु द्वन्द्वको अवस्था सर्वेक्षण एवम् विश्लेषण, प्रचारप्रसार कार्यक्रमहरू (जनचेतनामूलक कार्यक्रम,

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

रेडियो तथा पत्रपत्रिकामा सन्देशमूलक सूचना प्रसारण, बुकलेट, पुस्तिका प्रकाशन तथा वितरण),

ख) जिल्ला वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण ईकाई (DWCCB), समुदायमा आधारित चोरी शिकारी नियन्त्रण इकाइ (CBAPU) तथा द्रुत टोली परिचालन (RRT) बैठक तथा गोष्ठी सञ्चालन, सिकार प्रतिरोध अपरेशन सञ्चालन।

ग) वन्यजन्तुको उद्धारको लागि केज खरिद/निर्माण तथा अन्य उद्धार सामाग्री खरिद गर्ने तथा मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व व्यवस्थापनको क्रममा फिल्डमा टोली परिचालन।

घ) सम्पन्न क्रियाकलापहरूको फोटो सहितको प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (१) मा उल्लेख भए बमोजिमका कार्यक्रमहरू मध्ये आवश्यकता र औचित्यताको आधारमा सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

(४) कार्यक्रमका लागि विनियोजित बजेट उपदफा (२) को खण्ड (क), (ख) र (ग) बमोजिमका क्रियाकलापहरू सञ्चालन र खाजा, इन्धन लगायतका कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

४१. <u>**मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनीकरण (तारबार/मेस जाली/पर्खाल निर्माण तथा वन क्षेत्र घेरबार)**</u>: (१) यस कार्यक्रमको उद्देश्य वन्यजन्तुबाट आवादी र वस्ती क्षेत्रमा हुने अन्नबाली र अन्य क्षति न्यूनीकरण गरी मानव र वन्यजन्तु बीच सहअस्तित्व कायम गर्नु रहेको छ।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्नु पर्नेछः

क) वन्यजन्तुबाट मानव वस्ती तथा खेतीपाती संरक्षणको लागि PCC/RCC पर्खाल निर्माण, तारबार, मेस जाली बारवन्देज लगायतका कार्यहरू आवश्यकता र औचित्यताको आधारमा सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

ख) डिभिजन वन कार्यालय र सम्बन्धित समूह/समिति मार्फत सम्झौता गरी यो कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

ग) सम्पन्न क्रियाकलापहरूको फोटो सहितको प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

(३) यस कार्यक्रमका लागि विनियोजित बजेट स्वीकृत लागत अनुमान बमोजिमका कार्यहरू सम्पन्न गर्न र सोको अनुगमन तथा निरीक्षण लगायतका व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यहरूमा खर्च गर्न सकिनेछ।

४२. <u>**सामुदायिक वनहरूको अनुगमन तथा प्रतिवेदन तयारी/कवुलियती वनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदन तयारी**</u>: (१) सम्बन्धित वन समूहहरूले स्वीकृत विधान र वन कार्ययोजना बमोजिम बर्षभरी गरेका क्रियाकलापहरूको जानकारी विवरण सहित समस्याहरूको पहिचान र अभिलेखीकरण गर्ने, सवल र दुर्बल पक्षहरूको विश्लेषण गर्ने, सुझाउने र वन कार्यालय र वन समूहहरू बिच सहज सम्पर्कको वातावरण सिर्जना गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्नु पर्नेछः

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेषबहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

क) अनुगमन फाराम तयार गर्ने।

ख) अनुगमन फाराम भर्ने तरिकाको बारेमा स्टाफ बैठकमा अभिमुखिकरण गर्ने।

ग) सम्बन्धित समूहको कार्यालयमा गई तोकिएको कर्मचारीले उपभोक्ता समूहका पदाधिकारीसंग फाराममा भएका सूचना विवरणहरू (समूह घरधुरी सम्बन्धी विवरण, कोष परिचालन, वन पैदावार सङ्कलन र विक्री वितरण आदि तथ्याङ्कहरू) भर्ने।

घ) अनुगमन फाराम तीन प्रति तयार गरी समूह, सवडिभिजन वन कार्यालय र डिभिजन वन कार्यालयमा ए एक प्रति बुझाउने।

ङ) फाराममा पेस भएको तथ्याङ्क एवम् सूचना तोकिएको कर्मचारीले कम्प्युटर प्रविष्टी गरी विश्लेषण समेत गरी र डिभिजन वन कार्यालयमा बुझाउने।

च) प्राप्त विश्लेषण सहितको विवरणको सार सूचना सूचना विश्लेषण, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदन/पुस्तिका छपाइ र वितरण गर्ने।

(३) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट अनुगमन तथा निरीक्षण फाराम छपाइ, फाराम बारे कर्मचारी अभिमुखिकरण खाजा, विवरण सङ्कलनको लागि अनुगमन कार्यमा खटिने कर्मचारीको लागि स्टेशनरी, खाजा र यातायात भाडा समेतका कार्यहरूमा खर्च गर्न सकिनेछ।

४३. **उत्कृष्ट सा. व. उ. स. पुरस्कार/ उत्कृष्ठ क.व.स. पुरस्कारः** (१) यस कार्यक्रमको उद्देश्य समूहको विधान र कार्ययोजना बमोजिम तोकिएको कार्यहरू गर्न उत्प्रेरित तथा अभिप्रेरित गरी निरन्तर वनको संरक्षण, संवर्धन, विकास र उपयोगमा लाग्न प्रेरित गर्नु हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्नु पर्नेछः

क) वन समूहको अनुगमनको आधारमा जिल्लामा रहेका सामुदायिक/कवुलियती वनहरूको मूल्याङ्कनका लागि वन निर्देशनालयको अधिकृत प्रतिनिधि समेत रहेको तीन सदस्यीय मूल्याङ्कन समिति गठन गर्नु पर्नेछ। मूल्याङ्कन समितिमा बढीमा दुई जना सरोकारवाला प्रतिनिधिहरूलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ।

ख) मूल्याङ्कन समितिले समूहहरूको मूल्याङ्कनका आधारहरू (सूचकहरू) तयार गरी तुलनात्मक मूल्याङ्कन र स्तरिकरण गर्न सक्नेछ।

ग) समितिबाट मूल्याङ्कन भइ पेस भएको बढिमा चार गोटा (पहिलो, दोस्रो, तेस्रो र सान्त्वना) उत्कृष्ट समूहहरूलाई नगद पुरस्कार र प्रमाण पत्र प्रदान गर्न सकिनेछ।

(३) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा खाजा, मूल्याङ्कन समितिको बैठक भत्ता, उत्कृष्ट समूहलाई पुरस्कार, व्यानर, प्रमाणपत्र छपाइ लगायतका कार्यहरूमा खर्च गर्न सकिनेछ।

४४. **वार्षिक प्रगति पुस्तिका प्रकाशन तथा वितरणः** (१) जिल्लाको समग्र वन क्षेत्रको व्यवस्थापनको वस्तुगत अवस्था र तथ्याङ्क विवरणहरूलाई अद्यावधिक तथा कार्यालयबाट बर्षभरी सम्पादन गरिएका वार्षिक कार्यहरूको प्रगति विवरणलाई अभिलेखीकरण गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनको क्रममा देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरू गर्न सकिनेछः

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल
प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
मानननीय मन्त्री

क) जिल्लाको वन क्षेत्रको समग्र तथ्याङ्क विवरणहरू, वन संरक्षण र विकासका लागि व्यवस्था गरिएको मौजुदा सरकारी संरचना र जनशक्ति परिचालनको अवस्था, कार्यालयहरूबाट बर्षभरि सम्पादन गरेका स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमहरूको प्रगति विवरण, कार्यक्रम सञ्चालनमा देखापरेका समस्याहरू र समाधानको लागि अवलम्बन गरिएका प्रयासहरू, वन संरक्षण र व्यवस्थापन सम्बन्धी वर्तमान सवालहरू, वन अतिक्रमण, वन क्षेत्रको जग्गा अन्य प्रयोजनमा उपयोग, वन क्षेत्रबाट प्राप्त सरकारी राजश्व/आम्दानी र कार्यालयले सम्पादन गरिरहेको कानुन कार्यान्वयन तथा नियमन सम्बन्धी कार्यहरूको एकीकृत विवरण सङ्कलन र दस्तावेजीकरण,

ख) वार्षिक प्रगति पुस्तिका प्रकाशन,

ग) प्रकाशित सामग्रीको डिजिटल कपी कार्यालयको वेबसाईटमा अनिवार्य रुपमा प्रविष्ट गर्नु पर्नेछ।

(३) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट तथ्यांक संकलन, विश्लेषण, मसलन्द, प्रगति पुस्तिका छपाइ आदि कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

४५. <u>पर्यापर्यटन/वनस्पती/हरियाली/हरित पार्क/हरित बाल उद्यान/नक्षत्र वाटिका निर्माण/मर्मत/स्तरोन्नतिः</u>

(१) स्थानीय क्षेत्रमा पर्यापर्यटनको प्रवर्द्धन गर्न, वस्ती क्षेत्र भित्र वा नजिक रहेको वन क्षेत्र वा सार्वजनिक खाली पर्ती जग्गाको उचित उपयोग गरी हरियाली प्रवर्द्धन र पर्यावरणीय सुन्दरताको विकास गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्न सकिनेछः

क) पर्यापर्यटन पार्क, हरित पार्क, उद्यान, धार्मिक वाटिका निर्माण गर्दा कार्यालय र सम्बन्धित विषयगत प्राविधिकबाट स्थलगत अवलोकन गरी डिजाइन र लागत अनुमान तयार गरी प्रचलित सार्वजनिक खरिद ऐन नियमको अधीनमा रही उपभोक्ता समूह वा निर्माण व्यवसायीबाट काम गराउन सकिनेछ।

ख) हरित उद्यान (Green Park) को अवधारणालाई आत्मसात गरी सौन्दर्यीकरण कार्य (फलफूल बगैंचा, हरित सौन्दर्य प्रदायक रुख बिरुवा रोपण, बिरुवाको नामाकरण, गोडमेल, रेखदेख आदि), सूचना होर्डिङ्गबोर्ड, वनस्पति ट्याग, पद चिन्ह आदि तयार गर्न सकिनेछ।

ग) पार्क वा उद्यानभित्र प्रकृतिमैत्री मनोरञ्जनात्मक क्रियाकलाप पनि समावेश गर्न सकिनेछ।

घ) तोकिएको स्थानमा नै कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि स्थानीय तह र सरोकारवाला बीच समन्वय गरी सहलगानीमा कार्य सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

ङ) डिजाइन अनुसारको भौतिक संरचना निर्माण (पार्क उद्यानभित्र पदमार्ग, विश्राम स्थल, खानेपानी, अवलोकन स्थल, पहुँच मार्ग लगायतका भौतिक संरचना निर्माण र विद्यालयमा विद्यार्थीले खेल्ने संरचना समेतका लागि खर्च गर्नु पर्नेछ।

च) यस कार्यक्रम अन्तरगत कम्तीमा १०% रकम हरियाली प्रवर्धनमा अनिवार्य खर्च गर्नु पर्नेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

छ) बाँदर लगायतका वन्यजन्तुहरूले मनपराउने वनजन्य फलफूल प्रजातिको रोपण संरक्षण र व्यवस्थापन गर्न सकिनेछ।

ज) नक्षत्र बाटिका स्थापनाका लागि २७ नक्षत्र अनुसारको २७ प्रजातिका बिरुवा नक्षत्र बाटिकामा रोपण गर्नुपर्ने छ। बाटिकामा अमला, शमी, जामुन, आँक, बाँस, मौलाश्री, रिठ्ठा, पलाँस, डुम्री, सिसौ, पिपल, नागकेशरी, बर, बेल, अर्जुन, कंकेरो, सिमल, राजबृक्ष, कटहर, कदम, आँप, नीम, केरा, महुवा, खयर, लहरेपिपल र वेतका बिरुवा रोप्नु पर्नेछ।

झ) पाँच लाख रुपैयाँ वा सो भन्दा बढी रकमको पार्क/उद्यान निर्माण गर्दा अनिवार्य रुपमा आयोजनाको विवरण सहितको फलामे होडिङ्बोर्ड राख्नु पर्नेछ।

ञ) कार्य सम्पन्न भएपछि फोटो सहितको प्रतिवेदन तयार गरी डिभिजन वन कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

(३) यस कार्यक्रमका लागि विनियोजित बजेट स्वीकृत डिजाइन र लागत अनुमान बमोजिमका कार्यहरू सम्पन्न गर्न र सोको अनुगमन एवम् निरीक्षण लगायतका व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यहरूमा खर्च गर्न सकिनेछ।

४६. **<u>पञ्चासे वन संरक्षण क्षेत्रमा संचालन हुने मेला, महोत्सव सहयोग/अनुदान</u>** कार्यक्रमः (१) सुनाखरीको राजधानीको रुपमा परिचित पञ्चासे क्षेत्रमा पर्व विशेषका रुपमा सञ्चालन हुने धार्मिक एवम् साँस्कृतिक मेला महोत्सवमा सहयोग गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्न सकिनेछः

क) समूह/परिषद्का पदाधिकारीहरूको समन्वयमा बैठक वसी धार्मिक, साँस्कृतिक कार्यको प्रबर्द्धन योजना बनाउने।

ख) स्थानीय चाडपर्वहरूमा सरसफाइ, प्रचारप्रसार र सम्पदाहरूको संरक्षण गर्ने कार्य।

ग) धार्मिक तथा साँस्कृतिक कार्यहरूमा कर्मचारी एवम् स्वयंसेवक परिचालन गर्ने।

(३) उपदफा (१) मा उल्लेख भए बमोजिमका कार्यहरू गर्न गराउन यस कार्यक्रमका लागि विनियोजित बजेट खर्च गर्न सकिनेछ। बजेट भुक्तानीको लागि खर्च पुष्टी हुने फोटो सहितको कागजात समावेश गरी प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

४७. **<u>ढलापडा, बेवारिसे तथा बरामदी काठ संकलनः</u>** (१) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्नु पर्नेछः

क) ढलापडा, बेवारिसे तथा बरामदी काठ कानूनी प्रक्रिया पुरा गरी फेला परेको स्थानको जि.पि.एस. लोकेशन, प्रजातिको नाम र नाप साइज समेतको लगत विवरण तयार गर्नु पर्नेछ। सार्वजनिक आवत जावतमा अवरोध हुने गरी ढलेका रुखहरूको हकमा डिभिजन वन कार्यालयको कार्य क्षेत्रभित्रको हकमा डिभिजन वन कार्यालयले र सो भन्दा बाहिरको क्षेत्रको हकमा सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गरी प्रचलित वन ऐन नियमावलीमा व्यवस्था भए बमोजिम तत्काल हटाउन सकिनेछ।

ख) ढलापडा रुखको आवश्यकता अनुसार टुनटुक्रा समेत गर्न सकिनेछ।

ग) लगत बमोजिमका काठको सङ्कलन र ढुवानी गरी सुरक्षित घाटगद्दी गर्नु पर्नेछ।

घ) वन मुद्दा अन्तर्गतका बरामद गरिएका काठको हकमा छुट्टै तेरिज बनाइ जिम्मा जमानी दिनु पर्नेछ।

ङ) ढलापडा, बेवारिसे तथा बरामदी काठको लगत विवरण संलग्न राखी फोटो सहितको प्रतिवेदन डिभिजन वन कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

(२) यस कार्यक्रमका लागि विनियोजित बजेट कर्मचारी परिचालन, काठ दाउरा कटान, मुछान, ढुवानी र घाटगद्दी, खाजा, सञ्चार, स्टेशनरी, अनुगमन तथा निरीक्षण आदि कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

४८. **वन व्यवस्थापन गरी काठ दाउरा उत्पादनः** (१) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहायका क्रियाकलापहरू समेट्न सकिनेछः

क) वन व्यवस्थापनको आवश्यकता र औचित्यको आधारमा समूह छनोटका लागि कम्तीमा पन्ध्र दिने सूचना जारी गरी वन व्यवस्थापनको कार्ययोजना र अपेक्षित उपलव्धीहरू सहितको विवरण समूहले डिभिजन वन कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

ख) यस कार्यक्रममा प्राविधिक सहयोग सम्बन्धित सवडिभिजन वन कार्यालयबाट उपलव्ध गराउनु पर्नेछ।

ग) यस कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहसँगको सहकार्यमा सञ्चालन गरिनेछ।

घ) स्वीकृत वन कार्ययोजनाको वार्षिक स्वीकार्य कटानको परिधिभित्र रही कार्य सञ्चालन गर्ने।

(२) यस कार्यक्रमका लागि विनियोजित बजेट काठ दाउरा कटान, मुछान, ढुवानी र घाटगद्दी, वन व्यवस्थापन सम्बन्धी आधुनिक औजारहरू खरिद, खाजा, सञ्चार, स्टेशनरी, अनुगमन तथा निरीक्षण आदि कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

४९. **विकास र वातावरण विच समन्वय तथा जलवायू परिवर्तनको असरलाइ न्यून गर्नका लागि स्थानिय तहसँग समन्वय गोष्ठीः** (१) दीगो विकासको लागि वातावरण संरक्षण र भौतिक पूर्वाधार विकास वीच सन्तुलन आवश्यक छ। यस कार्यक्रमको उद्देश्य भौतिक पूर्वाधार विकास गर्दा वातावरण तथा जलवायूमा पर्ने नकारात्मक प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्ने सम्वन्धमा प्रचलित वन ऐन नियम, वातावरण संरक्षण ऐन नियम, जलवायू परिवर्तन नीति र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन नियममा व्यवस्था भएका प्रावधानहरू बारेमा सरोकारवाला निकायलाई सुसूचित गराई बुझाईमा एकरुपता कायम गर्ने र वातावरणमैत्री पूर्वाधार विकास सञ्चालन गरी वन संरक्षण र विकास गर्ने रहेको छ।

(२) यस कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा स्थानीय तहका निर्वाचित पदाधिकारी र कर्मचारीहरू सहभागी गरी गर्नु पर्नेछ।

(३) जिल्लास्तरमा कार्यक्रम गर्नु परेमा जिल्ला समन्वय समितिसंग समन्वय गरी स्थानीय तहका प्रमुख/अध्यक्ष, उपप्रमुख/उपाध्यक्ष, कार्यकारी प्रमुख, वातावरण शाखा प्रमुख समेत आमन्त्रण गरी गर्न सकिनेछ।

भेष बहादुर थापा
माननीय मन्त्री

(४) यस कार्यक्रमको लागि स्वीकृत रकम गोष्ठीका सहभागी भत्ता, सेसन/ सहजीकरण शुल्क, समन्वय वैठक भत्ता, खाजा, हल भाडा, सञ्चार, स्टेशनरी, यातायात खर्च आदिमा खर्च गर्न सकिनेछ।

५०. **भूसंवेदनशील क्षेत्रमा समुदाय मार्फत अम्रिसो/बाँस लगायतका प्रजाति रोपण कार्यक्रमः** (१) यस कार्यक्रम अन्तर्गत विभिन्न गल्छी उपचार, पहिरो उपचार, सडक पाखो संरक्षण, र क्षतिग्रस्त भूमि पूनर्उत्थान गर्नका लागि उपभोक्तामार्फत अम्रिसो/बाँस लगायतका बिरुवा तथा राइजोम उत्पादन, खरिद र रोपण गरी संरक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सकिनेछ।

(२) यस कार्यक्रम कार्यालयको मौजुदा जनशक्ति परिचालन गरी देहायका प्रक्रिया पूरा गरी गर्नु पर्नेछः

क) स्थायी प्रकृतिका समूह/समिति जस्तैः सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह/समिति, टोल सुधार समिति वा यस्तै प्रकृतिका सरकारी निकायमा दर्ता भएका समुदायमा आधारित संस्था मार्फत कार्य सन्चालन गर्नु पर्नेछ। स्थायी प्रकृतिका समूह नभएको अवस्थामा नयाँ समूह गठन गरी कार्य सञ्चालन गर्न सकिनेछ। तर सहभागिताको सुनिश्चितता नभएको स्थानहरूमा सार्वजनिक खरिद ऐन तथा नियमावलीको प्रक्रिया अपनाई ठेक्काबाट पनि कार्य सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

ख) कार्यक्रम सम्पन्न पश्चात मर्मत संभार र रेखदेख गर्न जनसहभागिता सुनिश्चित गराउनु पर्नेछ।

ग) स्थानीय तहसँगको समन्वयमा योजना सन्चालन गर्न सकिनेछ।

घ) यस कार्यक्रम कम खर्चिलो प्रविधि अपनाई स्थानीय रुपमा उपलव्ध हुने बाँस/काठको प्रयोग गरी बारबन्देज, घेरबार गर्न सकिनेछ।

ङ) छनोट भएको स्थानको हालको र संरक्षण पश्चातको फोटो, नक्सा, सम्पन्न क्रियाकलापको विवरण सहित प्रतिवेदन तयार गरी कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

(३) यस कार्यक्रमका लागि विनियोजित बजेटबाट स्वीकृत डिजाइन लागत अनुमान बमोजिम बाँस/अम्रिसोको राइजोम उत्पादन/खरिद, ढुवानी, रोपण र संरक्षणको कार्य सम्पन्न गर्न, अनुगमन तथा निरीक्षण कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

५१. **जोखिमयुक्त रुखको व्यवस्थापनः** (१) जोखिम अवस्थामा रहेका रुखहरू तत्काल नहटाएमा सर्वसाधारणको धनजनमा क्षति पुग्न सक्ने खतरा रहको अवस्थाका रुखहरूको व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्नु पर्नेछः

क) सम्बन्धित स्थानीय तहको सिफारिस साथ व्यक्ति विशेषको निवेदन वा समुदाय/संस्थाको पत्र प्राप्त भएपछि त्यस्ता जोखिमयुक्तख रुखहरूको निरीक्षण एवम् छानविन गरी जि.पि.एस. लोकेशन र फोटो सहितको लगत विवरण पेस गर्न डिभिजन वन कार्यालयले वन प्राविधिक खटाउने।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

ख) वन नियमावली, २०७९ को नियम २६ मा भएको व्यवस्था बमोजिमको समितिको निर्णयको आधारमा लगत बमोजिमको रुखको कटान, मुछान र सुरक्षित घाटगद्दी एवम् सङ्कलन गर्न डिभिजनल वन अधिकृतले त्यस्तो जोखिमयुक्त रुखहरू हटाउन अनुमति दिने र उत्पादन हुने काठ दाउराको समयमा नै व्यवस्थापन गर्ने।

(३) यस कार्यक्रमका लागि विनियोजित बजेट जोखिमयुक्त रुखको स्थलगत निरीक्षण एवम् छानविन, रुख कटान, मुछान तथा काठ दाउरा सङ्कलन एवम् ढुवानी र घाटगद्दी गर्ने), समितिको वैठक व्यवस्थापन, खाजा (फिल्डमा खटिने कर्मचारीको खाजा समेत), इन्धन, अनुगमन तथा निरीक्षण आदि कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

५२. **जटायु संरक्षण तथा पर्यापर्यटन विस्तारः** (१) नवलपरासी (ब.सु.पू.) जिल्लाको कावासोती नगरपालिका वडा नं. १३ नमूना मध्यवर्ति सामुदायिक वन क्षेत्र र माछापुच्छे गाउँपालिका वडा नं ३ घाचोक कास्कीमा व्यवस्थापन भइ आएको गिद्ध प्रजातिको संरक्षण र स्थानीय पर्यापर्यटन विकासमा टेवा पुऱ्याउने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्न सकिनेछः

क) डिभिजन वन कार्यालयले समितिसँग प्रस्ताव माग गरी मूल्याङ्कनको आधारमा सम्झौता गरी कामको प्रगतिको आधारमा बढीमा तिन किस्तामा भुक्तानी दिन सकिनेछ।

ख) विगत देखि उल्लेखित क्षेत्रमा जटायु संरक्षण तथा पर्यापर्यटन विस्तार सम्बन्धी गर्दै आएका कार्यहरूलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछ। जटायु (गिद्ध) संरक्षणका लागि वासस्थान क्षेत्रको झाडी सरसफाइ, तारवार सहितको कम्पाउण्ड निर्माण, भूइघाँस तथा डालेघाँस रोपण, जटायुको वासस्थान प्रवर्द्धनका लागि उपयोगी रुख प्रजातिहरू रोपण, गिद्धको आहारा/सिनो व्यवस्थापन कार्यहरू (घरपालुवा जनावर खरिद/मरेका सिनो, ढुवानी, सुरक्षा), टुहुरा र घाइते जटायु तथा जटायुका बच्चाहरूको उद्दार एवम् व्यवस्थापन, गिद्धको वातावरण मैत्री केज निर्माण एवम् स्तरोन्नति, पशु चौपाया राख्ने कान्जीहाउस/ईन्क्लोजर/गोठ निर्माण/स्तरोन्नति, पर्यापर्यटन विस्तारका लागि नेचर गाईड तालिम, प्रचारप्रसार, मचान निर्माण आदि कार्यहरू सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

ग) डिभिजन वन कार्यालयले उक्त कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा निरीक्षण गर्नु पर्नेछ।

घ) कार्य सम्पन्न भएपछि सम्बन्धित संस्थाले नियमानुसार आवश्यक कागजात सहितको प्रतिवेदन तयार गरी डिभिजन वन कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

५३. **वन्यजन्तुबाट भएको क्षतिको राहत सम्बन्धी जाँचबुझ तथा प्रतिवेदन तयारीः** (१) वन्यजन्तुबाट क्षति पुगेको मानव, पशुधन, अन्नपात र खेतीवालीमा वन्यजन्तुबाट पुगेको क्षतिको स्थलगत जाँचवुझ गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

(२) यस कार्यक्रमको लागि विनियोजित बजेट वन्यजन्तुबाट पुगेको क्षतिको अवस्था जाँचबुझका लागि कर्मचारी परिचालन, खाजा, सञ्चार, यातायात खर्च, प्रतिवेदन तयारी लगायतका कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

५४. **वन्यजन्तुबाट हुने क्षतिको राहत वितरण:** यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट "वन्यजन्तुबाट भएको क्षतिको राहत वितरण निर्देशिका, २०८०" बमोजिम वितरण गर्नु पर्नेछ।

५५. **वर पिपल शमी रोपण चौतारा निर्माण, मर्मत तथा सौन्दर्यीकरण/चौतारो संरक्षण/निर्माण/स्तरोन्ति:** (१) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्न सकिनेछः

क) चौतारा निर्माण, मर्मत, संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्य गर्न,

ख) चौतारामा सकेसम्म जैविक प्रविधि र स्थानीय सामग्रीको प्रयोग गरी मर्मत र स्तरोन्नति तथा सौन्दर्यीकरण गर्ने,

ग) चौतारामा वर, पिपल, शमीको बिरुवा रोपणको लागि खरिद र रोपण समेत,

घ) यस कार्यक्रम कार्यान्वयनमा यथासम्भव स्थानीय समुदायलाई सहभागी गराउन सकिनेछ।

(२) कार्यक्रम सम्पन्न भएपछि कागजात र फोटो सहितको प्रतिवेदन कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

(३) यस कार्यक्रमका लागि विनियोजित बजेट स्वीकृत लागत अनुमान बमोजिम कार्य सम्पन्न गर्न, अनुगमन गर्न र अन्य व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

५६. **पचभैया वन्यजन्तु उद्धार केन्द्र व्यवस्थापन खर्च:** (१) प्रदेशको वन क्षेत्रभित्र र बाहिर पाइने टुहुरा, अशक्त, घाइते, अङ्गभङ्ग र समस्याग्रस्त वन्यजन्तुहरूको समयमै उद्धार र व्यवस्थापन गरी मानव वन्यजन्तु बिच सहअस्तित्व कायम गर्नु यस कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्न सकिनेछः

(क) यस कार्यक्रम अन्तर्गत गर्नु पर्ने वन्यजन्तुको उद्धार तथा प्राकृतिक अवस्थामा पुनःस्थापना, ओसारपसार, उद्धार केन्द्रका कर्मचारीहरूको परिचालन, पोसाक, केयरटेकर लगायतका कर्मचारीको बिमा, भेटेरिनरी सेवा प्रदायकको व्यवस्था, सवारी चालक तलब भत्ता, कर्मचारीहरूको चाडपर्व खर्च, सवारी साधन मर्मत, बैठक सञ्चालन खर्च, इन्धन, वन्यजन्तुहरूको आहारा, औषधीउपचार, पानी, बिजुली, खाजा, इन्टरनेट, यातायात खर्च, मेसिनेरी औजार मर्मत, कार्यालय सञ्चालन, दैनिक भ्रमण भत्ता आदि कार्यहरूको लागि रकम बाँडफाँट गरी लागत अनुमान तयारी र क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

(ख) यस कार्यक्रमबाट सम्पादित समग्र कार्यहरूको फोटो सहितको प्रतिवेदन तयार गरी कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

(३) यस कार्यक्रमका लागि विनियोजित बजेट उपदफा (२) खण्ड (क) बमोजिमको कार्यहरू सञ्चालन गर्न र अनुगमन तथा निरीक्षण सम्बन्धी कार्यहरूमा खर्च गर्न सकिनेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

५७. **पचभैया प्राणी उद्यान विकास तथा वन्यजन्तु उद्दार केन्द्रमा पुर्वाधार निर्माणः** (१) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप समेट्न सकिनेछः

क) पचभैया प्राणी उद्यान तथा वन्यजन्तु उद्दार केन्द्र व्यवस्थापन समितिको समन्वयमा कार्यालय भवन निर्माण (फर्निचर, फर्निसिङ्ग, गार्डेनिङ्ग समेत)को अतिरिक्त डि.पि.आर.मा उल्लेख भएका मुख्य मुख्य संरचनाहरुको डिजाइन, लागत अनुमान तयार गरी प्याकेजमा प्रचलित कानुन बमोजिम निर्माण कार्य सम्पन्न गर्नु पर्नेछ।

ख) स्वीकृत लागत अनुमान बमोजिमको पूर्वाधारका कार्यहरू सम्पन्न भएपछि नापी किताब, फोटो सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन, ठेक्का बिल तथा भरपाईहरू लगायतको कागजात कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

(२) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट स्वीकृत लागत अनुमान बमोजिमको पूर्वाधारका कार्यहरू सम्पन्न गर्न र उक्त कार्यहरूको अनुगमन तथा निरीक्षणमा खर्च गर्न सकिनेछ।

५८. **वन तथा वन्यजन्तु सम्बन्धी उजुरीको अनुसन्धान, तहकिकात र मुद्दा दायरीः** (१) वन र वन्यजन्तु अपराध सम्बन्धी उजुरीको छानविन, अनुसन्धान, तहकिकात तथा अभियोजन कार्य पूरा गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) मुद्दा सम्बन्धी कार्य सम्पन्न भएपछि कागजात विवरण सहितको प्रतिवेदन पेस गर्नु गर्नेछ।

(३) यस कार्यक्रमको बजेट रकम वन र वन्यजन्तु अपराध सम्बन्धी उजुरीको छानविन, अनुसन्धान, तहकिकात तथा अभियोजन कार्यमा कर्मचारी परिचालन गर्न, इन्धन, खाजा, सञ्चार, स्टेशनरी, यातायात, बकपत्र गर्न आउने साक्षीहरूको भ्रमण खर्च र बरामदी र दसीका मालबस्तुको ढुवानी र सुरक्षा व्यवस्थापन आदिमा खर्च गर्न सकिनेछ।

५९. **पुरानो काठ/दाउराको पुन नापजाँच गरी रेकर्ड अद्यावधिक गर्ने कार्यः** (१) सरकारद्वारा व्यवस्थित वन, चक्ला वन, सार्वजनिक जग्गा, वन मुद्दाको क्रममा बरामदी, बेबारिसी, दहत्तर बहत्तरबाट सङ्कलित सम्पूर्ण काठ/दाउरा वन नियमावली, २०७९ र गण्डकी प्रदेश वन ऐन २०८० तथा नियमावली २०८१ अनुसार पुन नापजाँच, नम्बरिङ र ग्रेडिङ गरी नापी लगत तयार तथा प्रमाणित गरी अद्यावधिक गर्न पर्नेछ।

(२) कार्य सम्पन्न भएपछि सोको फोटो सहितको प्रतिवेदन कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

(३) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट ज्यामी ज्याला, इन्धन, इनामेल, ब्रस खरिद, नापी लगत तयारी (टाइपिङ, प्रिन्टिङ, बाइण्डिङ), वन पैदावार पुनर्मूल्याङ्कन समितिको बैठक भत्ता, खाजा लगायत कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

६०. **आ.व २०८१।८२ सम्मको मौज्दात काठ (मुद्दा, बेवारिसे, बरामदी र सबै वनबाट उत्पादित भएको) को जिल्लागत अभिलेख तयारी र विभिन्न वनमा भएका छपान,ढलापडा तथा घाटगद्धि चेकजाँच अनुगमन तथा प्रतिवेदन तयारी समेतः** (१) गण्डकी प्रदेशको सबै डिभिजन वन कार्यालयको आ.व. २०८१।८२ सम्मको मौज्दात काठ (वन मुद्दा, बेवारिसे, बरामदी र सबै वन व्यवस्थापन पद्धतिबाट उत्पादन

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
मननीय मन्त्री

भएको) को विवरण संकलन गरी यकिन तथ्याङ्क/लगत सहितको विस्तृत प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने छ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको विस्तृत प्रतिवेदनमा प्रजाति अनुसारको काठ दाउरा लगत, उत्पादन भएको वर्ष, लिलाम व्यवस्थापन गर्न नसकिएको कारण र काठ दाउराको पुनर्मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने भए उक्त परिमाण समेत खुलाउनु पर्नेछ। तयार गरिएको एक प्रति प्रतिवेदन मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ।

(३) यस कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा विनियोजित रकम काठ नापजाँच गर्न, दैनिक भ्रमण भत्ता, इन्धन, सवारी साधन मर्मत, प्रतिवेदन तयारीका लागि छपाई तथा प्रिन्टिङ्ग लगायतका कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

६१. **गण्डकी प्रदेशको जिल्लागत रुपमा हालसम्म भएका मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व, राहत वितरण तथा वन्यजन्तु उद्धारको तथ्याङ्क विश्लेषण प्रतिवेदन तयारीः** (१) गण्डकी प्रदेशको जिल्लागत रुपमा आर्थिक वर्ष २०७५।७६ देखि हालसम्म भएका मानव वन्यजन्तु द्वन्द्वबाट मानवीय, पशुधन, भण्डारण गरेको अन्न, घरगोठ, खेतीबाली, माछा, कुखुरा क्षति र वन्यजन्तु उद्धार गरेको विवरण, राहत वितरणको विवरण समेतको यकिन तथ्याङ्क सहितको विस्तृत प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको प्रतिवेदनमा वन्यजन्तुको द्वन्द्वलाई न्युनीकरण गर्नु पर्ने क्रियाकलापहरू र कार्यालयको राय समेत समावेश गर्नु पर्नेछ। तयार गरिएको एक प्रति प्रतिवेदन मन्त्रालयमा पठाउनु पर्ने छ।

(३) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट दैनिक भ्रमण भत्ता, इन्धन, सवारी साधन मर्मत, बैठक तथा छलफलमा खाजा, बैठक भत्ता, दस्तावेज तयारीका लागि छपाइ तथा प्रिन्टिङ्ग लगायतका कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

६२. **अन्य प्रयोजनका लागि वन क्षेत्रको जगगाको यथोचित उपयोग, अनुगमन र प्रतिवेदन तयारीः** (१) प्रदेश भित्रका राष्ट्रिय वन क्षेत्रको जग्गा कुन कुन प्रयोजनका लागि उपलब्ध गराइएको छ, सो सम्बन्धमा विस्तृत तथ्याङ्क संकलन गरी दस्तावेज तयार गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको दस्तावेज तयार गर्दा नेपाल सरकारबाट भएको निर्णय, वन तथा भूसंरक्षण विभाग (साविक वन विभाग) र सम्बन्धित आयोजना/निकायसँग भएको सम्झौतामा उल्लेखित सर्त बमोजिम, कार्यान्वयनको अवस्था आयोजनाले/निकायले सर्त पालना गरेको वा नगरेको विवरण समेतको विषयहरू समावेश गर्नु पर्नेछ।

(३) कार्य सम्पन्न भएपछि प्रतिवेदन तयार गरी एक प्रति मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ।

(४) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट दैनिक भ्रमण भत्ता, इन्धन, सवारी साधन मर्मत, बैठक तथा छलफलमा खाजा, बैठक भत्ता, दस्तावेज तयारीका लागि छपाई तथा प्रिन्टिङ्ग लगायतका कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

६३. **वातावरण अध्ययन प्रतिवेदन सम्बन्धमा प्राविधिक समितिको व्यवस्थापन, सञ्चालन तथा स्वीकृत प्रतिवेदन कार्यान्वयनको नियमनः** (१) मन्त्रालयमा पेस भएका योजना/आयोजनाको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन उपर क्षेत्रगत विज्ञ सहितको प्राविधिक समितिको बैठक अध्ययन एवम् छलफल गरी राय

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

सुझाव उपलव्ध गराउन तथा सो समितिबाट हाल सञ्चालन तथा स्वीकृत प्रतिवेदन कार्यान्वयनको अनुगमन गर्न यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रम अन्तर्गत देहायका क्रियाकलाप गर्न सकिनेछः

क) मन्त्रालयमा पेस हुन आएको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन उपर राय सुझाव दिने प्रयोजनका लागि बिषय विज्ञ सहितको प्राविधिक समितिको बैठक गर्नु पर्नेछ।

ख) प्राविधिक समितिले आवश्यकता अनुसार स्थलगत अनुगमन समेत गर्न सक्नेछ।

(३) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट सम्बन्धित प्राविधिक समितिको बैठक सञ्चालन, खाजा, बैठक भत्ता तथा स्थलगत अनुगमन, निरिक्षण तथा प्रतिवेदन तयारी आदि कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

६४. **आन्तरिक पर्यटन प्रर्वद्धन कार्यक्रमः** (१) प्रदेशभित्र रहेका पर्यटकीय सम्भावनाहरूलाई उजागर गर्न, राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरूलाई उत्प्रेरित गरी जिम्मेवारी प्रति उत्साह बढाउन र आन्तरिक तथा ग्रामीण पर्यटनलाई प्रवर्द्धन गर्नका लागि मन्त्रालय र अन्तर्गतका निकायहरूमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई बिदा पर्यटनमा पठाउने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयन र विनियोजित बजेट खर्च गर्दा गण्डकी प्रदेश बिदा पर्यटन सम्बन्धी कार्यविधि बमोजिम गर्नु पर्नेछ।

६५. **घडियाल काब्य उत्सव/अभियान मिडियासंग को सहकार्यमा घडियाल काव्य महोत्सव नदी तटीय वासस्थान तथा घडियाल गोही संरक्षण अभियान, नवलपुरः** (१) यस कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि डिभिजन वन कार्यालय नवलपुरले वन्यजन्तु संरक्षणका लागि विगत देखि विभिन्न किसिमका जनचेतनामुलक कार्यक्रम मार्फत योगदान पुर्याउदै आएको संस्था/ अभियान मिडियासँग कार्यक्रम सञ्चालनको खाका सहितको कार्यक्रम प्रस्ताव माग गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको पेस गरेको प्रस्ताव डिभिजन वन कार्यालयले आवश्यक परिमार्जन गरी स्वीकृत गरी सम्झौता गर्नु पर्नेछ।

(३) कार्यक्रम सम्पन्न भएपछि संस्था/ अभियान मिडियाले डिभिजन वन कार्यालयलाई फोटो सहितको प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

(४) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट ह्याप्पी एफ.एम.सँगको सहकार्यमा घडियाल काव्य महोत्सव नदी तटीय वासस्थान तथा घडीयाल गोही संरक्षण अभियान कार्यक्रम सञ्चालनको क्रममा व्यवस्थापन समेतको कार्य गर्न खर्च गर्नु पर्नेछ।

६६. **वन डढेलो नियन्त्रणका लागि Rapid Response टिम गठन र परिचालनः** (१) डिभिजन वन कार्यालयले प्राविधिक अधिकृत कर्मचारीको संयोजकत्वमा वन प्राविधिक, सुरक्षा निकाय, जिल्ला/इलाका प्रशासन कार्यालय, नजिकका वन समूहका प्रतिनिधिहरू समेत रहने गरी वन डढेलो नियन्त्रणका लागि एक Rapid Response टिम गठन गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठन भएको टिमलाई डिभिजन वन कार्यालयले सुरक्षा निकायसँगको समन्वयमा आवश्यकता अनुसारको अभिमुखीकरण तालिमको व्यवस्था गर्न सक्नेछ।

प्रदेश सचिव

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

(३) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेटबाट Rapid Response टिम परिचालन गर्ने क्रममा खाजा/खाना, सञ्चार, इन्धन, यातायात लगायतका शीर्षकमा खर्च गर्न सकिनेछ।

६७. **सरोकारवालासँग समन्वय गोष्ठी (पञ्चासे समेत)/ वन डढेलो नियन्त्रण वन व्यवस्थापन र चोरी शिकार नियन्त्रण गोष्ठीः** (१) यस कार्यक्रममा प्रचलित नियमानुसार विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी निकायसँग वन, वातावरण तथा जैविक विविधता संरक्षण र व्यवस्थापन, वन डढेलो नियन्त्रण वन व्यवस्थापन र चोरी शिकार नियन्त्रण लागि सरोकारवाला तथा लाभग्राही निकायको सहभागितमा गोष्ठी सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

(२) पञ्चासे वन क्षेत्रको संरक्षण र व्यवस्थापनका लागि गठित वन समूहहरू र इकाई परिषद्को प्रतिनिधित्व हुने गरी स्रोतको आधारमा छुट्टाछुट्टै वा एकीकृत रुपमा प्रस्तावित मूल परिषद्को बैठक गर्न सकिनेछ।

(३) यस कार्यक्रम अन्तर्गतको गोष्ठी सञ्चालनका लागि विनियोजित बजेट सहभागीले नियमानुसार पाउने दैनिक तथा भ्रमण भत्ता, खाजा, हल भाडा, सञ्चार, स्टेशनरी आदिमा प्रदेश खर्चको मापदण्ड, २०७९ र प्रचलित सार्वजनिक खरिद ऐन नियमको परिधिभित्र रही खर्च गर्न सकिनेछ।

(४) कार्यक्रम सम्पन्न गर्ने निकाय तथा कर्मचारीले बैठक/गोष्ठी सम्पन्न भएपछि नियमानुसार आवश्यक कागजात सहितको प्रतिवेदन सम्बन्धित कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

६८. **ठोट्नेखोला सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह पोखरा १८ मा ज्वलनशिल पदार्थ व्यवस्थापन गरी जैविक मल उत्पादनको लागि मेशिनरी औजार तथा पूर्वाधार निर्माण अनुदानः** (१) ठोट्नेखोला सा.व.उ.स पोखरामा वन डढेलो नियन्त्रणका लागि सुख्खायाममा वन क्षेत्रको प्रज्वलनशील पदार्थ संकलन तथा व्यवस्थापन गरी जैविक मल उत्पादन गर्न आवश्यक मेशिनरी औजार खरिद तथा पूर्वाधार निर्माण गर्ने यस कार्यक्रमको उद्धेश्य रहेको छ।

(२) यो कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि डिभिजन वन कार्यालय कास्कीले ठोट्नेखोला सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह, पोखरा १८ मा ज्वलनशिल पदार्थ व्यवस्थापन गरी जैविक मल उत्पादनको लागि मेशिनरी औजार तथा पूर्वाधार निर्माण गर्नका लागि आवश्यक सामग्री तथा निर्माणको अनुमानित लागत सहितको प्रस्ताव माग गर्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको मागका लागि सम्बन्धित समूहले निर्णय गरी आफ्नो वन क्षेत्रमा जैविक मल उत्पादनका लागि आवश्यक सामग्री तथा निर्माणकार्यका प्रस्ताव डिभिजन वन कार्यालयमा पेस गर्नु पर्ने छ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको मेशिन औजार खरिद सम्बन्धमा डिभिजन वन कार्यालयले बजेट परिधिभित्र रही प्रचलित कानुन बमोजिम सामग्रीहरू खरिद गरी सम्बन्धित सामुदायिक वनलाई हस्तान्तरण गर्नुपर्ने छ। सम्बन्धित समूहले सामग्री प्राप्त भएपछि समूहमा आम्दानी बाँधी सोको जानकारी डिभिजन वन कार्यालयलाई दिनु पर्नेछ।

(५) उपदफा (३) बमोजिमको निर्माण कार्यको सम्बन्धमा समूहले प्रस्ताव गरेको संरचना निर्माणका लागि स्वीकृत लागत अनुमान बमोजिम उपभोक्ता समितिसँग सम्झौता गरी कार्य गराउन सक्नेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

(६) यस शीर्षक अन्तर्गतको रकम प्रचलित सार्वजनिक खरिद ऐन तथा नियमावली अनुसार ज्वलनशिल पदार्थ व्यवस्थापन गरी जैविक मल उत्पादनको लागि मेशिनरी औजार खरिद, पूर्वाधार निर्माण लगायतका कार्यहरूमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

६९. **<u>सव डिभिजन वन कार्यालय मार्फत संवेदनशील वन क्षेत्रको पहिचान गरी अग्निरेखा सरसफाइ तथा Control Burning :</u>** (१) वन क्षेत्रमा लाग्ने डढेलो नियन्त्रण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउनको लागि वन डढेलोको प्रकोप बढी भएको संवेदनशील वन क्षेत्रभित्र वा वन र निजी जग्गाको सिमानामा अग्निरेखा निर्माण, मर्मत सम्भार, सरसफाई तथा Controlled/Prescribed Burning गरी संभावित वन डढेलोको जोखिम न्यूनीकरण तथा रोकथाम गर्नु यस कार्यक्रमको उद्धेश्य हो ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्य गर्न सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको लागत सहभागिता तथा स्थानीय श्रम प्रयोग समेतबाट कार्य संचालन गर्न सकिनेछ।

(३) यस शीर्षकमा विनियोजित रकम यस कार्यमा प्रयोग गरिने मेशिनको भाडा, ज्यामी खर्च, खटिने कर्मचारीको लागि खाजा, इन्धन आदिमा खर्च गर्न सकिनेछ।

(४) कार्यक्रम सम्पन्न भए पश्चात् मर्मतसम्भार तथा सरसफाई र निर्माण गरिएको अग्निरेखा लगायतका क्रियाकलापको फोटो, खर्चको बिल भरपाई सहितको प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने छ।

७०. **<u>प्रदुषण र फोहरमैला व्यवस्थापन कार्यक्रमः</u>** (१) वातावरण संरक्षण गर्नका लागि जिल्लास्तरमा सचेतना अभिवृद्धि गराई प्रदुषण तथा फोहरमैला सम्बन्धी कार्यात्मक व्यवस्थापन गर्नु यो कार्यक्रमको उद्देश्य हो।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्य सञ्चालन गर्दा स्थानीय तह, वन तथा वातावरण क्षेत्रमा कार्यरत संस्था/समूहसँगको सहकार्यमा फोहरमैला प्रशोधन कार्य, तालहरुको मिचाहा प्रजाति व्यवस्थापन तथा सरसफाइ कार्य सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

(३) यस शीर्षक अन्तर्गतको रकम प्रचलित सार्वजनिक खरिद ऐन तथा नियमावली अनुसार प्रदुषण र फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि आवश्यक सामाग्री खरिद, प्रचार सामग्री, पञ्जा, मास्क, स्यानिटाईजर, प्राथमिक उपचार कीट, ब्यानर, खाजा, खाना, वातावरणमैत्री झोला, डस्टविन, पानी, होर्डिङ बोर्ड, ज्यामी खर्च लगायतमा खर्च गर्न सकिनेछ।

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

७१. **बोटानिकल पार्क निर्माण अन्तराष्ट्रिय पर्वतीय संग्रहालय पोखरा-१७, कास्की (अध्ययन, डिजाइन, निर्माण)**: (१) Ex-situ Conservation मार्फत वानस्पतिक संरक्षण तथा व्यवस्थापन गरी जैविक विविधता संरक्षण तथा पर्यापर्यटन प्रवर्धन गर्नु यस कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ।

(२) यस कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पुर्व जग्गा उपयोगको सुनिश्चितता, लागत सहभागिता, सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको मोडालिटी एकिन गर्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको प्रकृया पुरा गरी Detailed Project Report (DPR) नभएको अवस्थामा स्वीकृत बजेटको बढीमा पाँच प्रतिशत रकम DPR तयारीमा खर्च गर्न सकिनेछ।

(४) अध्ययन, डिजाइन र कार्यन्वयनको विषयमा कार्यालयबाट कार्य प्रारम्भदेखि कार्य सम्पन्नको चरणसम्म गुणस्तर सुनिश्चितताको लागि प्राविधिक अनुगमन तथा निरिक्षण कार्यका लागि कार्यालयले कन्टिनजेन्सीबाट विज्ञ सेवा खरिद गर्न सक्नेछ।

(५) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट DPR तयारी, डिजाईन, संरचना निर्माण आदिमा खर्च गर्न सकिनेछ।

७२. **सिमसार संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम**: (१) सिमसार क्षेत्रको संरक्षण भइ आश्रित समुदायको जीविकोपार्जन सुधारमा टेवा पुर्याउनुका साथै संवेदनशील एवम् लोपोन्मुख सिमसार क्षेत्रको जीवन्तता, दिगो व्यवस्थापन र विकास मार्फत बहुउपयोग प्रवर्द्धन गर्नु यो कार्यक्रमको उद्धेश्य रहेको छ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका कार्य संचालन गर्न आवश्यकता अनुसार स्थानीय तह र उपभोक्ता समेत समन्वय र सहकार्य गर्ने सकिनेछ।

(३) यस कार्यक्रमको रकम प्रचलित नियम अनुसार सिमसार वरिपरिको मिचाहा प्रजाति तथा झाडी हटाउने, फोहोर सरसफाई गर्ने, बिरुवा खरिद तथा वृक्षारोपण, माटो र पानी संरक्षणका लागि ईन्जिनियरिङ्ग तथा जैविक संरचना निर्माण, माटो तथा वालुवाले पुरिएको भए सो समेत खनि हटाउने लगायतका कार्यहरू गर्न सकिनेछ।

(४) कार्यक्रम सम्पन्न पश्चात कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिएको क्षेत्रको विवरण, नक्सा, क्रियाकलापको विवरण, फोटो, विल भरपाई, कार्यसम्पन्न प्रतिवेदनको लगायतका कागजातहरू संलग्न गरी पेश गर्नुपर्ने छ।

७३. **वृक्षारोपण**: (१) स्थानीयस्तरमा हुर्कन सक्ने विरुवा रोपण गरी हरियाली प्रवर्द्धन, वन, वातावरण तथा भू संरक्षण गर्नु यस कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्यक्रम कार्यान्वनका लागि डिभिजन वन कार्यालयले जिल्लास्तरमा सम्भाव्य वृक्षारोपण क्षेत्र (सार्वजनिक, खाली, पर्ति, अतिक्रमण हटाईएको वा अतिक्रमण हुन सक्ने जग्गा) को पहिचान गरी वार्षिक वृक्षारोपण योजना (स्थान, नक्शा, क्षेत्रफल, संख्या, प्रजाति समेत) तयार गर्नु पर्नेछ।

(३) डिभिजन वन कार्यालय स्वयम् वा वन समूहमार्फत यो कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

(४) यस कार्यक्रमको रकम प्रचलित नियम अनुसार विरुवा खरिद, खाल्डो खन्ने कार्य, विरुवा रोपण तथा ओसारपसार, आवश्यकता अनुसार तारबार/घेरबार, हेरालु लगायतका क्रियाकलापहरू गर्न सकिनेछ।

(५) कार्य सम्पन्न पश्चात वृक्षारोपण गरिने स्थानको जि.पि.एस. लोकेशन सहित GIS नक्शा, क्षेत्रफल, प्रजाति, रोपण गरिएका विरुवा संख्या, फोटो आदिको विस्तृत विवरण संलग्न राखी प्रतिवेदन पेस गर्नुपर्नेछ।

७४. **सामुदायिक वनमा वन उद्यम प्रवर्धन कार्यक्रमः** (१) आधुनिक प्रविधि तथा उपकरणको प्रयोग गरी वनजन्य कच्चा पदार्थमा आधारित वन उद्यमको स्थापना, प्रवर्धन र विकास गर्ने र सो कार्यबाट सामुदायस्तरमा हरित रोजगारी वृद्धि गर्दै हरित अर्थतन्त्र निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउने यस कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्य गर्न सामुदायिक वन समूहलाई आवश्यक पर्ने वनजन्य कच्चा पदार्थ संकलन, प्रशोधन र भण्डारण जस्ता प्रर्वधनात्मक कार्यहरूमा सहयोग पुग्ने प्रविधि, उपकरण उपलब्ध गराउन सहयोग गर्न सकिनेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको कार्यक्रम संचालन गर्दा प्रचलित सार्वजनिक खरिद ऐन तथा नियमावली बमोजिम देहायको प्रकृया अवलम्वन गरी कार्यान्वियन गरिनेछ।

(४) यस कार्यक्रम सञ्चालन गर्नका लागि कुल लागत अनुमानको कम्तिमा दश प्रतिशत रकम सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको लगानी हुनु पर्नेछ।

(५) कार्य सम्पन्न पश्चात वन समूहले आवश्यक कागजात, बिल भरपाई, फोटो, कार्य सम्पन्न प्रतवेदन पेस गर्नुपर्नेछ।

७५. **आयआर्जनका लागि समुदाय मार्फत भुँइकटहर, केरा लगायतका प्रजाति रोपण कार्यक्रमः** (१) यो कार्यक्रम कबुलियती वन समूहका सदस्यहरूलाई वनको संरक्षण, सम्बर्द्धन र व्यवस्थापनमा प्रोत्साहन गरी आयआर्जन गर्ने उद्देश्यले राखिएको हो।

(२) यस शीर्षकमा विनियोजन भएको रकम स्वीकृत लागत अनुमान बमोजिम सम्बन्धित कबुलियती वन उपभोक्ता समूहहरूको माग र आवश्यकताको आधारमा भुँइकटर, केरा लगायत प्रजातिको खरिद, ढुवानी तथा रोपण कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

(३) कार्यक्रम सम्पन्न पश्चात् कार्यसम्पन्न प्रतिवेदनमा खरिद भएका प्रजातिको संख्या, रोपिएको स्थान र नक्सा, फोटो, बिल भरपाई लगायतका आवश्यक कागजातहरू संलग्न राखि पेश गर्नुपर्नेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

७६. **जलवायु परिवर्तन र हिमाल सम्बन्धि माछापुच्छ्रे सम्वादः** (१) संघीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय सरोकारवालाहरुको सहभागीतामा गण्डकी प्रदेशको मुलतः हिमाली क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनबाट सिर्जित नकारात्मक प्रभावलाई उजागर गर्दै हिमनदि, हिमताल र हिम श्रृङ्खलाको दिगो संरक्षणमा साझा बुझाइ र धारणा तय गरी हानी नोक्सानीको बहस र पैरवीलाई निरन्तरता दिनु यस सम्वाद कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ।

(२) यस कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा सरकारी, गैह्र सरकारी, विकास साझेदार, निजी क्षेत्र समेतसँग सहकार्य गर्न सकिनेछ।

(३) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट पूर्व तयारी बैठक, कार्यपत्र तयारी, सहजिकरण शुल्क, व्यवस्थापन खर्च, खाजा, खाना, इन्धन, प्रचार प्रसार/ मिडिया परिचालन, दैनिक भ्रमण भत्ता, यातायात खर्च, प्रतिवेदन तयारी, मसलन्द लगायतका शिर्षकमा खर्च गर्न सकिनेछ।

७७. **गोबनेरी सामुदायिक वन र सल्लेरी रानी वन व्यवस्थापन तथा आयमुलक कार्यक्रम प्रबर्धन एवम् वन संरक्षण बा.न.पा.-१३ बाग्लुङः** (१) यो कार्यक्रम गोबनेरी सामुदायिक वन र सल्लेरी रानी वनको संरक्षण र व्यवस्थापन मार्फत उपभोक्ता समूहलाई प्रोत्साहन गरी आयआर्जन वृद्धि गर्ने उद्देश्यले राखिएको हो। डिभिजन वन कार्यालयले आवश्यक देखेमा आयमुलक कार्यक्रमको छनोट गर्दा सम्बन्धित समूह र स्थानीय वडा प्रतिनिधिसँग छलफल गर्न सक्नेछ।

(२) यस शीर्षकमा विनियोजन भएको रकम स्वीकृत लागत अनुमान बमोजिम सम्बन्धित सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको माग र आवश्यकताको आधारमा आयमुलक प्रजातिको विरुवा खरिद, ढुवानी तथा रोपण कार्य, वन व्यवस्थापन तथा सदुपयोगका लागि आवश्यक मेशिनरी औजार खरिद गरी वितरण लगायतका कार्य गर्न सकिनेछ।

(३) कार्यक्रम सम्पन्न पश्चात् फोटो, बिल भरपाई लगायतका आवश्यक कागजातहरू संलग्न राखी प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्नेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

<u>परिच्छेद-३</u>

<u>भू तथा जलाधार व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित कार्यक्रम</u>

७८. **<u>सिंचाई कुलो संरक्षण/स्तरोन्ति/कुलो मुहान संरक्षण/बाँध संरक्षणः</u>** (१) भूगोलको हिसावले संवेदनशील अवस्थामा रहेका तथा मर्मत सम्भार गर्नु पर्ने सिंचाई कूलो/ कुलो मुहानहरूको आवश्यकता र औचित्यताको आधारमा संरक्षण गरी कृषि उत्पादनमा बृद्धि गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रममा देहायका क्रियाकलापहरू समेट्न सकिनेछः

(क) यस कार्यक्रम अन्तर्गत सिंचाइ कुलो पुनर्निर्माण एवम् सुधार, माथिल्लो र तल्लो भाग (Up-slope and Down-slope) को संरक्षणका लागि वाल, तटवन्धन, इन्टेक (Intake), वितरण प्रणाली र सेडिमेन्ट ट्र्याप (Sediment Trap) को निर्माण तथा सुधार र कठिन भूबनोट भइ माटोको कुलो निर्माण संभव नभएको स्थानमा विभिन्न साइज/ किसिमका पाइपहरूको प्रयोग गरी पानी ल्याउने व्यवस्था मिलाउने लगायतका आवश्यक कार्यहरू गर्न सकिनेछ।

(ख स्थानीय तहसँगको समन्वयमा जनसहभागिता परिचालन गरी गर्नु पर्नेछ।

(ग) कार्य सम्पन्न भएपछि फोटो सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन तयार गरी कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (२) को खण्ड (क) बमोजिमको क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन र कार्यक्रम अनुगमन तथा निरीक्षण सम्बन्धी कार्यहरूमा यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट खर्च गर्न सकिनेछ।

७९. **<u>खोला नियन्त्रण/बाढी नियन्त्रण/नदी नियन्त्रण/खोला तटवन्धन/कटान संरक्षण/खोल्सी संरक्षण/नियन्त्रण/ तटवन्धन कार्यः</u>** (१) खोला किनार छेउछाउमा रहेका खेती योग्य कृषिभूमि, मानव वस्ती तथा भौतिक पूर्वाधारका संरचनाहरूको संरक्षण गर्ने, डुवानबाट हुने क्षतिको न्यूनीकरण गर्ने र वन क्षेत्र संरक्षणसंगै खोला किनारमा हरियाली प्रबर्द्धन गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रम अन्तर्गत देहायका क्रियाकलापहरू समेट्न सकिनेछः

(क) Revetments, Retaining wall, Spurs आदि संरचना निर्माण, वहावलाई व्यवस्थापन गर्न Channelization गर्ने कार्य, Bio-engineering प्रविधिबाट डुबान क्षेत्र स्थिरिकरण (Flood Plain Stabilization) गर्ने कार्य, बाँधमा घाँस/बाँस लगायतका बिरुवा लगाउने र संरक्षण गर्ने जस्ता कार्यहरू गर्न सकिनेछ।

(ख) यस कार्यक्रम गर्दा स्थानीय तहसँगको समन्वयमा जनसहभागिता परिचालन गरी गर्नुपर्नेछ।

(३) कार्य सम्पन्न भएपछि फोटो सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन तयार गरी पेस गर्नु पर्नेछ।

(४) उपदफा (२) को खण्ड (क) बमोजिमको क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन र कार्यक्रम अनुगमन तथा निरीक्षण सम्बन्धी कार्यहरूमा यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट खर्च गर्न सकिनेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

८०. **खेतवारी संरक्षण कार्यक्रमः** (१) भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालयले भूसंरक्षणमैत्री प्रविधि र कृषकहरूले विगत देखि गर्दै आएको खेतीपातीको अभ्यासलाई समायोजन र आन्तरिकीकरण गरी अभ्यासको निरन्तरतासंगै कृषि भूमिको उत्पादकत्व बृद्धि गर्ने यस कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ।

(२) यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका कार्यहरू गर्न सकिनेछः

क) कन्टुर टेरेसिङ (Contour Terracing), कृषि वन कार्यक्रम, कन्टुर ट्रेन्चिङ (Contour Trenching) र कन्टुर बन्डिङ (Contour Bunding), साना गल्छी रोकथाम (Micro-gully Plugging), कन्टुर वाटलिङ (Contour Wattling), चेक ड्याम (Checkdam), रिटेनिंग वाल (Retaining Wall), सिंचाई पोखरी निर्माण आदि क्रियाकलापहरू।

ख) फलफुल, गैरकाष्ठ, जडिबुटि र डालेघाँसका बिरुवा रोपण।

(३) सम्बन्धित जिल्लामा रहेका कृषि, भेटेरेनरी, वन लगायतका विषयगत कार्यालयहरू र स्थानीय तहसँगको समन्वयमा विशेष गरी कृषि पकेट क्षेत्रका किसानहरूको खेतबारीमा भूसंरक्षण सम्बन्धी क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

(४) कार्य सम्पन्न भएपछि फोटो सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

(५) उपदफा (२) को खण्ड (क) बमोजिमको क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन र कार्यक्रम अनुगमन तथा निरीक्षण सम्बन्धी कार्यहरूमा यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट खर्च गर्न सकिनेछ।

८१. **पोखरी संरक्षण/पोखरी निर्माण/रिचार्ज पोखरी निर्माण/ ताल दह संरक्षण व्यवस्थापन/ताल सिमसार संरक्षणः** (१) कार्यक्रमको आवश्यकता र औचित्यताको आधारमा सतहमा भइरहेका पानीका स्रोतको व्यवस्थापन गरी जमिनमुनिको पानीको पुनर्भरण गर्ने र सतहमा मौज्दात रहेका पानी स्रोतको संरक्षण र विकास मार्फत बहुउपयोगमा ल्याउने यस कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ।

(२) यस कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा देहाय बमोजिमका कार्यहरू गर्न सकिनेछः

क) पानी संकलन गर्न निर्माण गरिने जलाधार संरक्षण पोखरी (Conservation Pond/ Catchment Pond), भल तर्काउने नाला (Diversion Channels), रनअफ हार्भेष्टिङ ड्याम (Run-off Harvesting Dam), Inlet/ Outlet water structure र भूमिगत जलसेचनका अन्य संरचनाहरूको निर्माण।

ख) यस कार्यक्रमबाट ताल, पोखरी र सिमसार क्षेत्र (Wetland Conservation) मा रहेका मिचाहा प्रजाति हटाउने लगायतका संरक्षण सम्बन्धी कार्यहरू।

ग) पानी संरक्षण पोखरी (Earthen Pond) निर्माण गर्दा स्थानीय स्रोतसाधन (ढुंगा र माटो) को प्रयोग गरी गाईवस्तु तथा वन्यजन्तु सहज रुपमा पोखरीमा पानी पिउन जान आउन सक्ने कम्तीमा साढे एक मिटर चाक्लो संरचना (सिंढी) को निर्माण गर्नु पर्नेछ। अन्य पोखरी निर्माण गर्दा आवश्यकता अनुसार सिमेन्ट कन्क्रिटको प्रयोग समेत गर्न सकिनेछ।

(३) यस कार्यक्रम गर्दा कम खर्चिलो भूसंरक्षण प्रविधिको प्रयोगलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछ।

(४) कार्य सम्पन्न भएपछि फोटो सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

(५) उपदफा (२) को खण्ड (क) र (ख) बमोजिमको क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन र कार्यक्रम अनुगमन तथा निरीक्षण सम्बन्धी कार्यहरूमा यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट खर्च गर्न सकिनेछ।

८२. **कम खर्चिलो भू संरक्षण प्रविधिको प्रयोग गरी पहिरो रोकथाम तथा खोला कटान नियन्त्रणः** (१) भूक्षयको हिसावले सम्वेदनशिल र क्षतिग्रस्त जमिन, खोला किनार छेउछाउमा रहेका खेतीयोग्य कृषिभूमि, मानवबस्ती तथा भौतिक पूर्वाधारका संरचनाहरूको संरक्षण गर्ने, नदी उकास जग्गा र वन क्षेत्रको संरक्षणसँगै खोला किनारमा हरियाली प्रबर्द्धन गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रम अन्तर्गत देहायका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न सकिनेछः

क) कम खर्चिलो भू-संरक्षणका प्रविधिहरू जस्तैः ब्रसउड चेकड्याम (Brushwood Checkdam), ब्रस लेयरिङ (Brush Layering), फेसिन (Fascine), पालिसेड (Pallisade), संरक्षण बृक्षारोपण Conservation Plantation), बाँस रोपण (Bamboo Plantation), वाटलिङ्ग Wattling., हेजरो Hedge Row, जैविक वार (Live Fencing), टालटुल (Riprap), कृषि वन प्रणाली (Agroforestry), सुख्खा ढुंगाको पर्खा आदि।

ख) बमोजिमका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दा स्थानीयस्तरमा पाइने बोटबिरुवा बाँस, निगालो, अम्रिसो, नेपियर, फलफूलका बिरुवा र हाँगा सर्ने प्रजातिका बोटबिरुवाको रोपणलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछ।

(३) कार्य सम्पन्न भएपछि फोटो सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

(४) उपदफा (२) को खण्ड (क) र (ख) बमोजिमको क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन र कार्यक्रम अनुगमन तथा निरीक्षण सम्बन्धी कार्यहरूमा यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट खर्च गर्न सकिनेछ।

८३. **गल्छी तथा पहिरो उपचार/पहिरो नियन्त्रण/पहिरो भू संरक्षण/पहिरो रोकथाम/भूक्षय नियन्त्रण/पहिरो व्यवस्थापन/जग्गा संरक्षण/जलाधार क्षेत्र संरक्षण/भू संरक्षण/संरक्षणः** (१) भूक्षयको हिसावले क्षतिग्रस्त जमिन संरक्षण, पहिरोको उपचार र नियन्त्रण गरी मानवबस्ती, खेतीयोग्य जमिन तथा भौतिक पूर्वाधारका संरचनाहरूको संरक्षण गर्ने र पहिरोग्रस्त क्षेत्रमा हरियाली प्रबर्द्धन गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यमा देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरूलाई समावेश गर्नुपर्नेछः

क) पानी व्यवस्थापनसँगै आसपासमा भल तर्काउने नाला (Diversion Channels), Retaining Wall र Checkdam निर्माण/मर्मत, गल्छी पहिरो गएको स्थानलाई घांस र बिरुवा रोपण गर्ने, वाटलींग (Wattling), कन्टुर (Contour) बाट भिरालोपना कम गर्दै लैजाने, गल्छीको शिरमा Diversion Ditches बनाउने तथा माटोले पुर्ने (Gully Head Plugging), गल्छीको वाहिरी धार निर्माण गर्ने (Gully Rim Edging), Bioengineering/कम खर्चिलो भूसंरक्षण प्रविधिबाट गल्छी/ पहिरो उपचार गर्ने आदि।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

खेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

ख) स्थानीयस्तरमा पाइने बोटबिरुवा जस्तैः बाँस, निगालो, अम्रिसो, नेपियर, हाँगा सर्ने प्रजातिहरूका अलावा स्थानीय हावापानी सुहाउँदो फलफूलका बिरुवाहरू रोपण गरी गल्छी तथा पहिरो उपचार गर्ने।

(३) कार्य सम्पन्न भएपछि फोटो सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

(४) उपदफा (२) को खण्ड (क) र (ख) बमोजिमको क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन र कार्यक्रम अनुगमन तथा निरीक्षण सम्बन्धी कार्यहरूमा यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट खर्च गर्न सकिनेछ।

८४. **<u>बाँसको कल्म कटिङ तयारी रोपण/बाँस, निगालो तथा राइजोम खरिद/वितरणः</u>** (१) भूसंरक्षणका हिसावले सम्वेदनशिल क्षेत्र/जमिनमा बाँस, निगालो तथा राइजोम रोपण गरी भू तथा जलाधार संरक्षण तथा हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) बांसको कल्म कटिङ तयारी कार्यक्रममा देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरू समेट्नु पर्नेछः

क) स्थानीय माग बमोजिम र भू-संरक्षणलाई टेवा हुने बाँसका प्रजातिका कटिङ तयारी,

ख) १ देखि १.५ वर्षको बाँसको बिरुवाबाट कटिङ तयारी गर्नुपर्ने छ,

ग) नर्सरी नाइकेको पारिश्रमिक,

घ) यस कार्यक्रमबाट बाँसको कल्म कटिङ तयारी नर्म्स अनुसारको रोप्न योग्य १.५ देखि २ वर्षे बिरुवाको उत्पादन।

(३) यस कार्यक्रम अन्तर्गत विभिन्न गल्छी, पहिरो उपचार, सडक पाखो संरक्षण, नदी उकास जग्गा संरक्षण र क्षतिग्रस्तभूमि पूनर्उत्थान गर्नका लागि उपभोक्तालाई बाँस/निगालोको बिरुवा तथा राइजोम उत्पादन, खरिद तथा वितरण गरिनेछ साथै यस अन्तर्गत अम्रिसोको राइजोम समेतलाई समावेश गरेर संरक्षण कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउन सकिनेछ।

(४) यो कार्यक्रम भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालय अन्तर्गत रहेका मौजुदा जनशक्तिको परिचालन गरी वा उपभोक्ता समूहको सहकार्यमा गर्न सकिनेछ।

(५) कार्य सम्पन्न भएपछि फोटो सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

(६) कार्यक्रम कार्यान्वयन र अनुगमन तथा निरीक्षण सम्बन्धी कार्यहरूमा यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट खर्च गर्न सकिनेछ।

८५. **<u>पानी/खानेपानी मुहान/पधेरो कुवा संरक्षण/मर्मत कार्यक्रमः</u>** (१) प्राकृतिक रुपमा सतहमा रहेका पिउने पानीका स्रोत (कुवा, धारा, पानी मुहान आदि) को संरक्षण एवम् व्यवस्थापन गरी पिउने पानीको निरन्तर आपूर्ति गर्ने उद्देश्यले यस कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यो कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरू समेट्न सकिनेछः

क) बाढी, पहिरो, भू-क्षय लगायतका अनुचित भूउपयोगबाट माटो, बालुवा तथा गेग्रान वहावबाट पानी मुहानलाई क्षति हुन नदीन संरक्षण तथा स्तरोन्नतिका लागि आवश्यक संरचना निर्माण गर्न सकिनेछ।

प्रदेश सचिव

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

ख) पानीको सञ्चय र पानी मुहान संरक्षणका लागि पानीको व्यवस्थित निकास र समग्र जलाधारको विकासलाई टेवा पुग्ने गरी कम खर्चिलो बायोईन्जिनियरिङ्ग तथा अन्य हरित प्रविधिको विकास र विस्तार, पानी मुहान घेराबार, संरक्षण पोखरी र Recharge pit निर्माण तथा व्यवस्थापन गर्ने।

ग) पानी सञ्चयका लागि पानी टंकी निर्माण, पाइप लाइन विस्तार तथा फिटिङ्सका कार्यहरू गर्न सकिनेछ।

(३) कार्य सम्पन्न भएपछि फोटो सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

(४) उपदफा (२) को खण्ड (क), (ख) र (ग) बमोजिमका कार्यक्रम कार्यान्वयन र अनुगमन तथा निरीक्षण सम्बन्धी कार्यहरूमा यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट खर्च गर्न सकिनेछ।

८६. **कम खर्चिलो भू संरक्षण प्रविधिको प्रयोग गरी नमूना क्षेत्र/प्रदर्शन स्थल** (Demonstration site) **स्थापनाः** (१) भू तथा जलाधार सम्बन्धी विभिन्न भूसंरक्षणमैत्री तथा नवप्रवर्धनमा आधारित उपायहरू अवलम्वन गरी जमिनको संरक्षणका लागि कम खर्चिलो प्रविधिमा आधारित नमूना क्षेत्र/ प्रदर्शन स्थल तयार गर्ने उद्देश्यले यस कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रममा देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरूलाई समावेश गर्न सकिनेछः

क) भू तथा जलाधार व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित कृयाकलापहरू आवश्यक सम्पूर्ण वानस्पतिक (Vegetative) तथा संरचनागत (Structural) भूसंरक्षण विधिहरू (Erosion Control Measures) लाई एकीकृत ढंगले प्रयोग गर्ने,

ख) संरक्षण वृक्षारोपण, घाँस तथा डालेघाँस रोपण,

ग) स्थायी प्रकृतिका समूह/समिति जस्तैः सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह/समिति वा यस्तै प्रकृतिका दर्ता भएका समुदायमा आधारित संस्था वा नयाँ समूहमार्फत कार्य सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

(३) कार्य सम्पन्न भएपछि फोटो सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

(४) उपदफा (२) को खण्ड (क), (ख) र (ग) बमोजिमका कार्यक्रम कार्यान्वयन र अनुगमन तथा निरीक्षण सम्बन्धी कार्यहरूमा यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट खर्च गर्न सकिनेछ।

८७. **आकस्मिक भूक्षय नियन्त्रण तथा जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण कार्यक्रमः** (१) आकस्मिक पहिरो, भूक्षय तथा जलउत्पन्न प्रकोप रोकथाम र नियन्त्रणका गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रम अन्तर्गत देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरूलाई समावेश गर्न सकिनेछः

क) वर्षाको समयमा आकस्मिकरुपमा गएको पहिरो वा खोलाको कटानी वा जान सक्ने पहिरो, पहिरोग्रस्त र जोखिमपुर्ण खोला किनार क्षेत्रलाई मध्यनजर राखी उपलब्ध बजेटबाट आवश्यकता र औचित्यको आधारमा तारजाली/अन्य आवश्यक निर्माण सामग्री समेत खरिद, वितरण, भर्ने तथा कार्य सम्पन्न गर्ने। यसका लागि जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिको समन्वय तथा सहजीकरण र स्थानीय तहको सिफारिसको आधारमा आकस्मिक विपद्जन्य घटना घटेको र घट्न सक्ने स्थानका स्थानीयलाई प्राथमिकता दिइ कार्य गर्नु पर्नेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

ख) तत्कालै नियन्त्रणको लागि जनशक्ति परिचालन, घटनास्थलमा आपतकालिन अवस्थामा जानको लागि सवारी साधन भाडामा लिन, तत्काल पहिरो सफा गरी जनधनको क्षतिलाई कम गर्ने कार्य गर्न सकिनेछ।

ग) स्थायी प्रकृतिका समूह/समिति जस्तैः सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह/समिति वा यस्तै प्रकृतिका दर्ता भएका समुदाय/संस्था वा नयाँ समूहमार्फत कार्य सन्चालन गर्न सकिनेछ।

(३) कार्य सम्पन्न भएपछि फोटो सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

(४) उपदफा (२) को खण्ड (क) र (ख) बमोजिमका कार्यक्रम कार्यान्वयन र अनुगमन तथा निरीक्षण सम्बन्धी कार्यहरूमा यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट खर्च गर्न सकिनेछ।

८८. **नदी उकास जग्गा पुनर्स्थापना तथा संरक्षणः** (१) नदी, खोला, खहरे र गल्छीले छाडेका नदी उकास जग्गाको पुनर्स्थापना गरी जमिनको संरक्षण र हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने यस कार्यक्रमको उद्देश्य रहेकोछ।

(२) यस कार्यक्रम अन्तर्गत देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरूलाई समावेश गर्न सकिनेछः

क) Revetment/Protection Wall Construction, Spur/Groynes Construction, थिग्रिकरण रोकथाम संरचना निर्माण/Construction of Flow Retarding Structures, जल प्रवाहको व्यवस्थापनको लागि हरित प्रविधि विकास/Flood Slope Stabilization through Bioengineering/Vegetative Measures (Tree Grass Planting) on the Bank, Fencing of Area for Livestock Control आदि।

ख) स्थायी प्रकृतिका समूह/समिति जस्तैः सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह/समिति वा यस्तै प्रकृतिका दर्ता भएका समुदायमा आधारित संस्था वा नयाँ समूहमार्फत कार्य सन्चालन गर्नुपर्दछ।

(३) कार्य सम्पन्न भएपछि फोटो सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

(४) उपदफा (२) को खण्ड (क) बमोजिमका कार्यक्रम कार्यान्वयन र अनुगमन तथा निरीक्षण सम्बन्धी कार्यहरूमा यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट खर्च गर्न सकिनेछ।

८९. **कम खर्चिलो भू-संरक्षण प्रविधि तालिमः** (१) जिल्लाका सम्वेदनशील एवम् क्षतिग्रस्त जलाधार क्षेत्र, नमुना संरक्षण प्रदर्शन स्थल तथा एकीकृत जलाधार संरक्षण एवम् व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय उपभोक्ताहरूलाई कम खर्चिलो भूसंरक्षण प्रविधिको उपयोग र प्रचार समेत गर्ने उद्देश्यले यो तालिम कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) तालिममा सहभागीहरूलाई भूसंरक्षण सम्बन्धी सैद्धान्तिकका साथै व्यवहारिक ज्ञान हासिल गर्ने गरी प्रयोगात्मक अभ्यासहरू गराउनु पर्नेछ।

(३) प्रयोगात्मक अभ्यासको क्रममा स्थानीय रुपमा पाईने ढुंगा, बाँस, काठ हाँगा सर्ने जातका बोटबिरुवाका हाँगाहरू (जस्तैः सजिवन, सिमली, खिर्रो, अजम्मरी, वैंस, दवदवे आदि) र अम्रिसो, नेपियर लगायतका सामग्रीहरूलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछ।

(४) तालिममा विनियोजित रकम सहभागीको भत्ता, सेसन शुल्क, समन्वय भत्ता, खाजा, व्यानर, हल भाडा, सञ्चार, स्टेशनरी, तालिम सामग्री आदिमा खर्च गर्न सकिनेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

९०. **स्थानीय तह तथा सरोकारवाला बीच समन्वय गोष्ठी:** (१) कार्यालयको कार्य क्षेत्रभित्रका जिल्लाहरूमा रहेका स्थानीय तहका प्रमुख, उपप्रमुख, जिल्ला समन्वय समिति प्रमुख, उपप्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, समन्वय अधिकारी, सरोकारवाला सरकारी निकायका प्रमुखहरू, संरक्षण क्षेत्रमा काम गर्ने गैरसरकारी संस्था, सामुदायिक संस्थाका पदाधिकारीहरूलाई यो गोष्ठीमा सहभागी गराउनु पर्नेछ।

(२) गोष्ठीमा योजना तर्जुमा, समन्वय र सहकार्यका बिषयहरू संरक्षण क्षेत्रका समस्या र समाधानका विषयहरू समेटी गोष्ठी सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

(३) गोष्ठी शीर्षकमा विनियोजित रकम सहभागीको भत्ता, सेसन शुल्क, समन्वय भत्ता, खाजा, व्यानर, हल भाडा, सञ्चार, स्टेशनरी आदिमा स्वीकृत नर्म्सको परिधिभित्र रही लागत ईस्टिमेट स्वीकृत गराई खर्च गर्न सकिनेछ।

९१. **सडक संरक्षण कार्यक्रमः** (१) बर्षातको समयमा विशेषतः ग्रामिण सडक माथिको भाग र सडक समेत तलको भाग पहिरिने तथा सडक माथिको भागबाट लेदो, गेग्रान बगेर आई सडकमा थुप्रिन जाँदा सवारी आवत जावतमा अवरोध सिर्जना हुने गरेको छ। यस्ता समस्यामा कमी ल्याउन तथा सडक पाखाहरूको माटो स्थिरिकरण गर्ने उद्देश्यले भलपानी तर्काउने, गल्छी पहिरो रोकथाम गर्ने तथा घाँस/डालेघाँस/बाँस/अम्रिसो रोपणका लागि यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) संरक्षण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु पर्ने ग्रामिण सडकहरूको पहिचान र सडकको दायाँ बायाँ हरित प्रविधिको विकास तथा संरक्षणको लागि उपयुक्त क्रियाकलाप छनोट गर्नु पर्नेछ।

(३) यस कार्यक्रममा देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरूलाई समावेश गर्न सकिनेछः

क) गल्छी तथा पहिरो रोकथाम,

ख) वृक्षारोपण, घाँस, डालेघाँस, बाँस, अम्रिसो, भुजेत्रो रोपण,

ग) भलपानीको व्यवस्थापन,

घ) एकीकृत भू तथा जलाधार संरक्षणका अन्य कार्यहरू

(४) यस कार्यक्रम स्थानीय तहसंग साझेदारी तथा सहकार्य गरी सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

(५) स्थायी प्रकृतिका समूह/समिति जस्तैः सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह/समिति वा यस्तै प्रकृतिका दर्ता भएका समुदायमा आधारित संस्थामार्फत वा नयाँ समूह गठन गरी कार्य सञ्चालन गर्नु पर्दछ। सहभागिताको सुनिश्चितता नभएको र कार्यक्रम सञ्चालन गर्नै पर्ने स्थानहरूमा सार्वजनिक खरिद ऐन तथा नियमावलीको प्रक्रिया अपनाई कार्य सञ्चालन गर्न सकिने छ।

(६) कार्य सम्पन्न भएपछि फोटो सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

(७) यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट लागत अनुमान बमोजिमको कार्यहरू गर्न तथा सोको अनुगमन तथा निरीक्षण कार्यहरूमा खर्च गर्न सकिनेछ।

९२. **बायोइन्जिनियरिङ्ग वा कम खर्चिलो भू संरक्षण प्रविधिको प्रयोग गर्नु पर्नेः** (१) दफा ७८, ७९, ८२, ८३, ८६, ८७ र ८८ बमोजिमका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दा कार्यक्रमको प्रकृति, स्थान तथा औचित्यताको आधारमा बायोइन्जिनियरिङ्ग वा कम खर्चिलो भूसंरक्षण प्रविधिको प्रयोग गर्नु पर्नेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

(२) उपदफा (१) बमोजिम कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा स्वीकृत बजेटको कम्तीमा दश प्रतिशत रकम बायोइन्जिनियरिङ्ग वा कम खर्चिलो भूसंरक्षण प्रविधिमा खर्च गर्नु पर्नेछ।

(३) समुदाय वा उपभोक्तासँग सम्झौता गर्दा नै सम्झौता फाराममा बायोइन्जिनियरिङ्ग तथा कम खर्चिलो प्रविधिहरूको प्रयोग गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख गरी सम्झौता गर्नु पर्नेछ ।

(४) बायोइन्जिनियरिङ्ग तथा कम खर्चिलो प्रविधि प्रयोग गर्न समुदाय वा उपभोक्ता समिति मार्फत सम्पन्न गर्न नसक्ने अवस्थामा सम्बन्धित कार्यालयले नियमानुसार अमानतबाट वा परामर्श सेवा खरिद मार्फत गर्न सकिनेछ।

९३. **<u>ताल पूर्वाधार निर्माण तथा सौन्दर्यीकरणः</u>** (१) ताल तथा सिमसार क्षेत्रको संरक्षण भइ आश्रित समुदायको जीविकोपार्जन सुधारमा टेवा पुग्नुको साथै संवेदनशील एवम् लोपोन्मुख ताल तथा जलासय सिमसार क्षेत्रको जीवन्तता र दीगो व्यवस्थापनमा टेवा पुऱ्याउने उद्देश्य यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरू गर्न सकिनेछः

क) फिल्ड सर्वेक्षण तथा अनुगमन गर्ने, Retaining wall, Breast wall, Drainage Channel निर्माण तथा मर्मत सम्भार गर्ने,

ख) तालको सरसफाइ गर्ने, मिचाह प्रजाति नियन्त्रण गर्ने, थिग्रीकरण हटाउने तथा तालको क्षेत्र विस्तार गर्ने,

ग) ताल, जलाशय कुण्ड आसपासको विश्रामस्थल, पदमार्ग मर्मत सम्भार गर्ने,

घ) ताल र सोको जलाधार क्षेत्र अन्तर्गत भएका भूक्षयजन्य समस्याहरूको पहिचान, रोकथाम र न्यूनीकरण गर्ने।

ङ) तालतलैयाको पुनर्भरणको लागि वैकल्पिक पानीको स्रोत व्यवस्थापन,

(३) निर्माण तथा मर्मत सम्भार सम्बन्धी कार्यहरूको डिजाइन तथा लागत अनुमानका आधारमा सरकारी निकायमा दर्ता भएका उपभोक्ता समिति वा मान्यता प्राप्त निर्माण व्यवसायी वा नयाँ गठन गरिने उपभोक्ता समितिसँग सार्वजनिक खरिद ऐन बमोजिम सम्झौता गरी कार्य सञ्चालन गर्ने,

(४) कार्य सम्पन्न भएपछि संरक्षण तथा सौन्दर्यकरणका क्रियाकलापहरूको विवरण र फोटो सहितको प्रतिवेदन प्राधिकरणमा पेश गर्नु पर्नेछ।

९४. **<u>वस्ती संरक्षण/वस्ती व्यवस्थापनः</u>** (१) विपद् जोखिम न्यूनीकरण, पर्यावरण संरक्षण, तथा सुरक्षित र दिगो बस्ती निर्माण गर्ने उद्देश्यले भू-क्षय, बाढी, पहिरो, पानी मुहान सुक्दै गइरहेको, असुरक्षित बस्तीको अवस्थालाई सुधार गर्दै स्थानीय स्तरमा सुरक्षित र दीर्घकालीन बसोबासको वातावरण तयार गर्ने उद्देश्यले यस कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यो कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरू समेट्न सकिनेछः

गण्डकी प्रदेश सरकार

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

क) बस्ती क्षेत्रमा आवश्यक पर्ने retaining wall, check dam, diversion canal आदि संरचना निर्माण गर्न सकिनेछ।

ख) पहिरो प्रभावित क्षेत्रमा slope stabilization, landslide fencing, bioengineering कार्यहरू गर्न सकिनेछ।

(३) कार्य सम्पन्न भएपछि फोटो र आवश्यक कागजातहरू सहित कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

९५. **गोरेटो बाटो सुधार/ पदमार्ग निर्माणः** (१) स्थानीय बस्ती र स्रोतसाधनहरू सम्मको पहुँच सहज बनाउने, भू-क्षय, पानीको अनियन्त्रित बहाव र डढेलो/पानीको कटान रोक्ने उद्देश्यले भू तथा जलाधारमैत्री प्रविधिको प्रयोग गरी गोरेटो बाटो तथा पदमार्गहरू सुधार गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरू गर्न सकिनेछः

क) गोरेटो बाटो/ पदमार्ग/ सिंढी मार्गमा ढुंगा छाप्ने, खुड्किला साइड ड्रेन र क्रस ड्रेन निर्माण, रेलिङ्ग निर्माण लगायतका कार्य गर्न सकिनेछ।

ख) पदमार्गको किनारामा हरियाली, छहारी र सौन्दरीकरणको लागि उपयुक्त प्रजातिको बिरुवा रोपण, आवश्यक स्थानमा चौतारा निर्माण गर्न सकिनेछ।

ग) स्थानीयस्तरमा उपलब्ध हुने चाक्ला ढुंगा, माटो लगायतका निर्माण सामाग्रीको प्रयोगमा प्रोत्साहन गर्नुपर्नेछ ।

घ) संवेदनशिल स्थानहरू (Hot Spot) मा मात्रै आवश्यकता अनुसार बाह्य निर्माण सामाग्री (सिमेन्ट, छड, फलामे र स्टिल डण्डी) को प्रयोग गर्नुपर्नेछ ।

ङ) सामुदायिक वनमा परम्परागत गोरेटो बाटो /पदमार्ग सुधार गर्दा प्रचलित कानुन बमोजिम सम्बन्धित समूह र डिभिजन वन कार्यालयको समन्वयमा गर्नुपर्नेछ।

च) स्थानीयस्तरका समूह/समिति जस्तैः सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह/ समिति वा यस्तै प्रकृतिका अन्य संघ संस्था मार्फत कार्य संचालन गर्न सकिनेछ।

छ) सहभागिताको सुनिश्चितता नभएको र कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्ने स्थानहरूमा प्रचलित सार्वजनिक खरिद ऐन तथा नियमावली अनुसार कार्य संचालन गर्नुपर्नेछ.

ज) वस्तुस्थितिको विश्लेषण गर्दा योजना संचालन हुने स्थानमा सरोकारवालाहरूसँगको अन्तरक्रिया सहितको विवरण संकलन गर्नुपर्नेछ। सम्भाव्यता अध्ययन तथा सर्भेको स्थलगत नक्सा, संरचना नक्सा(drawing), unit rate analysis, detail estimate, abstract of cost, कार्यालय र उपभोक्ता जिम्मेवारी बाँडफाँड फारम, पालिका/वडाको सिफारिस, उ.स.सँगको सम्झौता फारम, नापी किताब, उ.स.लाई किस्ता भूक्तानी बिल, कार्यसम्पन्न प्रतिवेदन जस्ता सबै प्रक्रिया पूरा गर्ने र अन्तमा Activity Profile तयार गर्नुपर्नेछ।

प्रदेश सचिव

(३) कार्य सम्पन्न भएपछि योजनाको खर्च सार्वजनिकीकरण गर्नुपर्नेछ र भुक्तानिका लागि फोटो तथा आवश्यक कागजातहरू सहित कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

प्रदेश सचिव

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

परिच्छेद-४

अध्ययन, अनुसन्धान र तालिम तथा प्रशिक्षण कार्यक्रम

९६. **मर्स्याङदी वृहत जलाधार क्षेत्रमा जलवायू परिवर्तनले जैविक विविधता, कृषि र पर्यटनमा पारेको प्रभाव अध्ययनः** (१) वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्रले अध्ययन, अनुसन्धान कार्यक्रमहरूको उद्देश्यका बारेमा सम्बन्धित विषयका कार्यालयहरूसंगको परामर्श, छलफल तथा गोष्ठी सञ्चालन गरी तय गर्नु पर्नेछ।

(२) अध्ययन तथा अनुसन्धानका कार्यक्रमहरू आफ्नै जनशक्तिबाट गर्नेछ र केन्द्रमा विषय विज्ञको उपलब्धता नभएको अवस्थामा प्रचलित कानून अनुसार परामर्श सेवा खरिद गरी सञ्चालन गर्न सक्नेछ।

(३) अध्ययन अनुसन्धानका कार्य प्रशिक्षण केन्द्र आफैले सञ्चालन गर्नु पूर्व सम्पादन गर्नु पर्ने कामको अवधारणा पत्र र कार्यसूचि (Concept Paper and TOR) सहितको प्रस्ताव पेश गरी निर्देशकवाट स्वीकृत गराउनु पर्नेछ।

(४) प्रचलित नर्म्स र स्वीकृत जिल्ला दररेटको अधिनमा रही लागत अनुमान तयार गरी निर्देशकवाट स्वीकृत गराई अध्ययन अनुसन्धान कार्य सञ्चालन गरिनेछ।

(५) अध्ययन अनुसन्धानका लागि विनियोजित रकम अनुसन्धानका लागि आवश्यक पर्ने सामग्री खरिद, फिल्डमा खटिने प्राविधिक कर्मचारीहरूको लागि दैनिक भत्ता, यातायात, अनुसन्धान कार्यका लागि आवश्यक भौतिक सामाग्री खरिद, स्थलगत भ्रमणका लागि आवश्यक सवारी साधन भाडा, कार्यालयका सवारी साधनका लागि इन्धन, सवारी साधन मर्मत लगायतका शिर्षकमा स्वीकृत लागत इष्टिमेट अनुसार खर्च गर्न सकिनेछ।

(६) वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्रका कर्मचारीले स्वयं अध्ययन अनुसन्धान गर्न सम्भव नभएको अवस्थामा सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३ र सार्वजनिक खरिद नियमावाली २०६४ ले निर्दिष्ठ गरेका विधि र प्रक्रियाहरू अवलम्वन गरी परामर्श सेवाबाट कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

९७. **वन विज्ञान अध्ययन संस्थानसँगको सहकार्यमा वन क्षेत्रगत अनुसन्धानः** (१) अध्ययन संस्थानसँगको साझेदारीमा गरिने अध्ययन अनुसन्धान सम्बन्धमा देहाय बमोजिम हुने गरि तालिम केन्द्र/ मन्त्रालयसंग सहमति लिनु पर्ने छः

(२) उपदफा (१) बमोजिम सहमति प्राप्त भएपछि केन्द्रले देहायको प्रकृया अवलम्बन गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ।

क) वन विज्ञान अध्ययन संस्थानसग अनुसन्धानको लागि आशयपत्र माग गरिनेछ।

ख) प्राप्त आशयपत्रको अध्ययन पश्चात विस्तृत अनुसन्धान प्रस्ताव माग गरिनेछ। उक्त प्रस्तावको प्राविधिक तथा आर्थिक मूल्याङ्कन स्वीकृत गरि उपयुक्त देखिएमा प्रस्ताव स्वीकृत गरिनेछ।

ग) प्रस्ताव स्वीकृत भए पश्चात सम्बन्धित अध्ययन संस्थान सम्झौता गरी अध्ययन अनुसन्धान कार्य अघि बढाउन केन्द्रले सम्बन्धित अध्ययन संस्थानमा जानकारी पठाउनु पर्नेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

घ) सम्बन्धित अध्ययन संस्थानले सम्झौता बमोजिम अध्ययन अनुसन्धानको कार्य गर्नुपर्नेछ।

ङ) अध्ययन प्रतिवेदनको मस्यौदामा मन्त्रालय निर्देशनालय केन्द्र र विषय विज्ञहरू उपस्थित गराइ प्रस्तुतिकरणको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ। प्रस्तुतिकरण पश्चात छलफलबाट प्राप्त सुझावलाई प्रतिवेदनमा समावेश भएपछि प्रतिवेदन स्वीकृत गर्न सकिनेछ।

च) स्वीकृत प्रतिवेदनको एक प्रति (Hard copy तथा Digital copy) मन्त्रालयमा अनिवार्य रुपमा बुझाउनुका साथै अनुसन्धान केन्द्रको Website मा upload गर्नु पर्नेछ।

९८. **<u>दिगो वन व्यवस्थापन गरिएका वन क्षेत्रमा पुनरुत्पादनको तुलनात्मक अध्ययनः</u>** (१) यस कार्यक्रम विगतमा दीगो वन व्यवस्थापनको लागि छत्र प्रणाली (Shelter-wood System) बमोजिम व्यवस्थापन गरिएका सरकारद्वारा व्यवस्थित वन (चक्ला वन), साझेदारी वन र सामुदायिक वनहरूमा पुनरुत्पादनको अवस्था अध्ययन गरी अवस्थाको जानकारी लिने उद्देश्यले राखिएको हो। यो कार्यक्रम केन्द्रले आफ्नै जनशक्तिबाट वा सरकारसँग सरकार वा प्रचलित कानून अनुसार परामर्श सेवा खरिद गरी सञ्चालन गर्न सक्नेछ।

(२) यो कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा देहायका प्रक्रियाहरू पालन गर्नु पर्नेछः

क) वनको प्राकृति र भौगोलिक क्षेत्रलाई आधार मानि वन छनोट गर्ने,

ख) वन क्षेत्र (समूह) छनोट दिगो वन व्यवस्थापन कार्यक्रम नवलपरासी (ब.सु.पू) बाट चक्ला वन, साझेदारी वन र एक सामुदायिक वन, अन्य तीन जिल्लाका कम्तीमा १/१ वटा सामुदायिक वन गरी जम्मा छ वटा वनमा अध्ययन गर्नु पर्नेछ।

ग) वार्षिक रुपमा रुख कटान गरिसकेपछि उक्त क्षेत्रमा पुनरुत्पादन विरुवा, लाथ्रा, पोल र रुखहरूको तथ्याङ्क लिनु पर्नेछ।

घ) रुख कटान देखि पुनरुत्पादन अभिबृद्धि गर्न वनमा गरिएको वन सम्बर्द्धन क्रियाकलाप र सोमा लागेको खर्च रकम र श्रमदान समेत समावेश गर्नु पर्नेछ।

ङ) स्याम्पल प्लटको जि.पि.एस. लोकेशन, उचाई, माटोको प्रकार आदिको अभिलेख गर्नु पर्नेछ।

च) मस्यौदा प्रतिवेदन तयार गरी सकेपछि केन्द्रले सम्बन्धित बिषय प्राविधिक र विज्ञको उपस्थितिमा छलफल गराई सुझाव लिइ समावेश गर्नु पर्नेछ।

छ) कार्य सम्पन्न भएपछि भए गरेका क्रियाकलाप देखिने फोटो सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन केन्द्रमा पेस गर्नु पर्नेछ।

९९. **<u>वन विज्ञान अध्ययन संस्थान पोखराको नर्सरी संचालनः</u>** (१) वन विज्ञान अध्ययन संस्थान पोखरा क्याम्पसमा अवस्थित क्याम्पसको नर्सरी संचालन गरी विभिन्न प्रजातिका बहुउपयोगी गुणस्तरिय विरुवाहरू

भेष बहादुर माननीय मन्त्री

उत्पादन गरि क्याम्पसमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको लागि एउटा अनुसन्धान स्थलको रुपमा विकास गर्नु यस कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्यक्रम संचालनका लागि निम्नबमोजिमका क्रियाकलापहरू रहने छन्।

क) वन विज्ञान अध्ययन संस्थान र वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र बिच समन्वय गरि सह-लगानीमा कार्य संचालन गर्नु पर्नेछ ।कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि साविक वन तथा भूसंरक्षण मन्त्रालयले जारी गरेको वन, वनस्पति, वन्यजन्तु तथा भू-संरक्षण सम्बन्धी विकास निर्माण कार्याक्रमका लागि दर विश्लेषण नर्मस्, २०७० बमोजिम लागत अनुमान तयार गरि कार्यक्रम संचालन गरिनेछ।

ख) विनियोजित बजेट विरुवा उत्पादन कार्य, नर्सरी मर्मत, नर्सरी नाईकेको पारिश्रमिक, तथा अध्ययन अनुसन्धान क्रयाकलापमा (नर्सरी सामाग्री खरिद, विउ खरिद, उपकरण खरिद) लगायतमा कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

ग) विभिन्न एक वर्षिय र बहुवर्षिय विरुवाहरु अध्ययन अनुसन्धान कार्यको लागि आवश्यकता अनुसारको पोलिव्यागको उत्पादन गराउन सकिनेछ।

घ) विरुवाको उचाई कम्तिमा १ फिटको (ढिलो बढ्ने प्रजाति बाहेक) हुनु पर्नेछ।

ङ) उत्पादन गरिने विरुवाहरुको प्रजाति सम्झौता पत्रमा उल्लेख गर्नुपर्नेछ।

च) उत्पादित विरुवाको अध्ययन अनुसन्धान तथा वितरण गरिएको कार्यको अभिलेख लगायतका विवरणहरु रजिष्टरमा अद्यावधिक गर्नु पर्नेछ।

(३) सम्झौता अनुसारको विरुवा उत्पादन कार्य सम्पन्न भए पछि अध्ययन संस्थानले उत्पादित विरुवाहरुको प्रजाति अनुसारको संख्या, फोटो, प्रतिवेदन सहितको आवश्यक कागजातहरु तयार गरी केन्द्रमा पेस गर्नु पर्नेछ। सोको आधारमा केन्द्रबाट जाँचपास गरी नियमानुसार भुक्तानी दिईनेछ।

१००. **वन, वातावरण विद्यार्थीलाई ईन्टर्नसिप मार्फत सेवाप्रवाहमा सवलिकरणः** (१) नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त वन, वातावरण विषयमा स्नातक तहको अध्ययन कार्यक्रम संचालन गरिरहेका र पाठ्यक्रममा ईन्टर्नसिपको व्यवस्था भएका अध्ययन संस्थानहरूमा स्नातक तहको अन्तिम वर्षमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई कामकाज गराई वन सम्बन्धि अध्ययन,अनुसन्धान,शोध र क्षमता अभिवृद्धि गराउनका साथै वन विज्ञानका विद्यार्थी माफर्त वन सम्बन्धी ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई प्रदेश सरकारका कार्यालय तथा कार्यक्रममा उपयोग गरी विद्यार्थीहरूको व्यवहारिक ज्ञान र अनुभव बढाउने र सेवा प्रवाहमा सुधार हुने उद्धेश्यले यो क्रियाकलाप राखिएको हो।

(२) यस कार्यक्रमका लागि देहाय अनुसार सहजीकरण समिति गठन गरिनेछः

(क) वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्रका निर्देशक– संयोजक

गण्डकी प्रदेश सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

(ख) वन तथा वातावरण मन्त्रालयका महाशाखा प्रमुख वा मन्त्रालयले तोकेको अधिकृत प्रतिनिधि– सदस्य

(ग) प्रदेश वन निर्देशनालयका शाखा प्रमुख वा निर्देशनालयले तोकेको अधिकृत प्रतिनिधि– सदस्य

(घ) वन वातावरण सम्बन्धी अध्ययन संस्थाका प्रमुख वा निजले तोकेको प्रतिनिधि– सदस्य

(ङ) केन्द्रको आर्थिक प्रशासन शाखा प्रमुख– सदस्य

(च) केन्द्रका निर्देशकले तोकेको अधिकृत– सदस्य सचिव

(३) उपदफा (२) बमोजिमको समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार बस्न सक्नेछ।

(४) समितिको काम कर्तव्य र अधिकारमा केन्द्रको वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रममा व्यवस्था भए बमोजिम बजेट अनुसार विभिन्न अध्ययन संस्थानबाट ईन्टर्न खटाउने प्रयोजनका लागि विद्यार्थी संख्या र मासिक सुविधा निर्धारण गरि कार्यालय प्रमुख समक्ष सिफारिस गर्नु पर्नेछ।

(५) केन्द्रले स्वीकृत मापदण्ड बमोजिम गण्डकी प्रदेश भित्रका अध्ययन संस्थानहरूबाट ईन्टर्न उपलब्ध गराउने सम्बन्धी प्रस्ताव/आशयपत्र माग गर्नुपर्ने छ। प्राप्त प्रस्ताव/आशय पत्र बमोजिम आफ्नो पाठ्यक्रमा ईन्टर्नको व्यवस्था भएका अध्ययन संस्थानहरूको सुची तयार गरी सहजीकरण समितीको सिफारिसमा केन्द्रले अध्ययन संस्थानहरूलाई ईन्टनको कोटा/संख्या उपलब्ध गराउनुपर्ने छ ।केन्द्रले ईन्टर्न परिचालन गर्ने प्रयोजनका लागी अध्ययन संस्थानहरू सँग सम्झौता गर्नु पर्नेछ।

(६) अध्ययन संस्थानले ईन्टन छनोट गर्दा कम्तीमा सात दिनको सूचना जारी गरी देहाय बमोजिम ईच्छुक र योग्य विद्यार्थीबाट दरखास्त लिनुपर्नेछः

(क) स्नातक तहको अन्तिम वर्ष/सेमेष्टरमा अध्ययनरत,

(ख) अघिल्ला वर्ष/सेमेष्टरहरूको शैक्षिक नतिजा,

(घ) प्रदेशका सबै भौगोलिक क्षेत्रमा गई कामकाज गर्न इच्छुक,

(ङ) अध्ययन संस्थानले तोकिदिएका अन्य आवश्यक विषय

(७) ईन्टर्नसिपको अवधि कम्तीमा तीन महिना देखि बढीमा पाँच महिना सम्मको हुनेछ। ईन्टर्न परिचालन हुने निकाय समितिले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ। ईन्टन परिचालन हुने निकाय वा कार्यालय प्रमुखले ईन्टर्नको सुपरिवेक्षक तोकी परिचालन सुपरिवेक्षण तथा प्रतिवेदन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ।

(८) सुपरिवेक्षकको प्रत्यक्ष सम्पर्क र सुपरिवेक्षणमा रही ईन्टर्नले काम गर्नुपर्ने हुन्छ र ईन्टर्न अवधिमा आफूले गरेको कार्यविवरण र प्रगति सम्बन्धी संक्षिप्त प्रतिवेदन प्रत्येक महिना केन्द्रमा पठाउनु पर्नेछ।

(९) ईन्टर्नसिपका लागि सहजीकरण समितिको बैठक, अनुगमन तथा मूल्याङ्क, प्रतिवेदन तयारी, प्रमाण पत्र छपाइ, सञ्चार तथा समन्वय लगायतका विषयमा कूल विनियोजित बजेटको बढीमा चार प्रतिशत नबढ्ने गरी स्वीकृत लागत अनुमान बमोजिम खर्च गर्न सकिनेछ।

(१०) यस सम्बन्धी अन्य व्यवस्था उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयको, विद्यार्थीलाई इन्टर्नसीप प्रदान गर्ने सम्बन्धी मापदण्ड २०७८ मा भएको व्यवस्था बमोजिम नै हुनेछ।

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा

प्रदेश सचिव

शेषा बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

१०१. **सार्वजनिक खरिद तथा जिन्सी व्यवस्थापन तालिम/ Q GIS सम्बन्धी तालिम /एडभान्स एम एस एक्सेल सम्बन्धी तालिम/ वन रक्षकहरूलाइ सेवा प्रवेश तालिम /वन व्यवस्थापन उपकरण संचालन सम्बन्धी तालिम/ वन गस्तीका लागि डोर्न ह्यान्डलिङ तालिम/ वन सम्वर्दन र दिगो वन व्यवस्थापन तालिम कार्यक्रम सञ्चालन प्रक्रिया तथा सेवा सुविधाः** (१) वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्रले तालिम सञ्चालन गर्नु पूर्व अवधारणा पत्र, विस्तृत प्रस्ताव, लागत अनुमान तथा सेशन प्लान तयार गरी निर्देशकबाट स्वीकृत गराउनु पर्नेछ।

(२) सेवा प्रवेश तालिम लोक सेवा आयोगबाट तत्कालै सिफारिस भएर आएका नव प्रवेशी वन रक्षकहरूलाई प्रदान गरिने छ। तालिमको अवधि उपलब्ध बजेट, लागत र सहभागी संख्याको आधारमा तय गरिने छ।

(३) तालिममा सहभागी छनोट गर्दा प्रदेश तथा संघ सरकार अन्तर्गतका वन, वातावरण, वन्यजन्तु तथा भूसंरक्षण क्षेत्र सम्बन्धी विषयमा काम गर्ने निकायहरुबाट सहभागी मनोनयन गरी पठाउन पत्राचार गर्नु पर्नेछ। तालिममा सहभागी मनोनयन गर्दा बरिष्ठताका आधारमा बढुवाको सम्भाव्य उमेद्धार भएका, सम्बन्धित कार्यालय र तालिमको अभिलेख हेरी यस अगाडी तालिमको अवसर नपाएका र दुर्गम क्षेत्रमा खटिएका कर्मचारीलाई पहिलो प्राथमिकता दिनु पर्नेछ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम तालिममा सहभागी मनोनयन गर्दा Q GIS सम्बन्धी तालिम, एडभान्स एम एस एक्सेल सम्बन्धी तालिम, वन गस्तीका लागि डोर्न ह्यान्डलिङ तालिम र वन सम्वर्दन र दिगो वन व्यवस्थापन तालिममा रेन्जर देखि अधिकृतस्तर आठौं तहका कर्मचारी मनोनयन गरी तालिममा सहभागी गराउनु पर्नेछ। साथै सार्वजनिक खरिद तथा जिन्सी व्यवस्थापन तालिममा प्रशासन र लेखा सेवा/समूहका का कर्मचारीहरू समेतलाई सहभागी गराउन सकिनेछ। वन व्यवस्थापन उपकरण संचालन सम्बन्धी तालिममा वन रक्षक र फरेष्टर कर्मचारीहरूलाई सहभागी गराउनु पर्नेछ। पद र तालिमको स्तर तोकिएको अवस्थामा सोही अनुसार सहभागी मनोनयन गरी तालिममा सहभागी गराउनु पर्नेछ।

(५) तालिम कार्यक्रममा प्रशिक्षणका लागि वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्रमा मौजुदा प्रशिक्षकहरूवाट मात्र सम्भव नभएको अवस्थामा सम्बन्धित विषयवस्तुको विज्ञहरूवाट प्रशिक्षणको व्यवस्था मिलाउन सकिनेछ।

(६) तालिमका सहभागी, तालिम संयोजक, प्रशिक्षक, प्रतिवेदक तथा सहयोगी, तालिमका उत्तरपुस्तिका परीक्षण र तालिम मुल्याङ्कन समिति बैठक समेतको सेवा सुविधा गण्डकी प्रदेशको खर्चको मापदण्ड अनुसार हुनेछ।

(७) तालिमका सहभागीहरू जिल्ला बाहिरका भएमा भ्रमण खर्च नियमावली बमोजिम दैनिक भ्रमण भत्ता र जिल्ला भित्रका सहभागीहरूलाई यातायात खर्च उपलब्ध गराइनेछ।

(८) तालिम कार्यक्रमका सहभागीहरू, संयोजक, प्रशिक्षक, प्रतिवेदक तथा सहयोगीहरूका लागि प्रति व्यक्ति गण्डकी प्रदेश सरकारको प्रचलित खर्चको मापदण्ड अनुसार खाजा खर्चको व्यवस्था गर्न सकिनेछ।

(९) तालिम कार्यक्रम सम्पन्न भएपछि तोकिएका कर्मचारीले स्वीकृत लागत अनुमान, पाठ योजना, तालिम कार्यक्रमका क्रममा भएको खर्चको विवरण तथा विल भरपाई, सहभागीबाट भएको तालिम

गण्डकी प्रदेश सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय पोखरा, नेपाल

प्रदेश सचिव

भेष बहादुर पौडेल
माननीय मन्त्री

मूल्याङ्कन र प्रतिवद्धता सहितको कार्ययोजना, तालिम सञ्चालनका फोटो समावेश गरी प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

(१०) तालिमका लागि विनियोजित रकम तालिम सामग्री खरिद, तालिमका सहभागीहरू भत्ता, यातायात, हलभाडा, प्रशिक्षण शुल्क, खाजा, तालिमका लागि आवश्यक भौतिक सामग्री खरिद/भाडामा लिने तथा हस्तान्तरण, संयोजक भत्ता, स्थलगत भ्रमणका लागि आवश्यक सवारी साधन भाडा, कार्यालयका सवारी साधनका लागि इन्धन, व्यानर तथा प्रमाणपत्र तयारी, उदघाटन तथा समापन कार्यक्रम लगायतका कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

१०२. **<u>प्रचलित कानून बमोजिम हुनेः</u>** प्रचलित कानुनसँग यो मापदण्ड बाझिएमा बाझिएको हदसम्म प्रचलित कानुन बमोजिम हुनेछ।

प्रदेश सचिव

गण्डकी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल